

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Cestování v odkazu Klubu českých turistů v době reálného
socialismu**

Jan Hladík

© 2017 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Jan Hladík

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Cestování v odkazu Klubu českých turistů v době reálného socialismu

Název anglicky

Travelling in the reference of the Czech Tourist Club in the Times of Real Socialism

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zjistit, jaké byly podoby a možnosti cestování za socialismu v rámci bývalých aktivit Klubu českých turistů.

Metodika

K dosažení cíle bude využito metody orální historie, archivního výzkumu a analýzy dokumentů a tiskovin.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

Volný čas, turismus, socialismus, Klub českých turistů, orální historie.

Doporučené zdroje informací

FRANC, M., KNAPÍK, J. Volný čas v českých zemích 1957-1967. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2229-5.

CHORVÁT, I. Cestovanie a turizmus v zrkadle času. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007. ISBN 978-80-8083-344-2.

CHORVÁT, I. Turista a turizmus ako metafory pohybu a pohybu človeka v modernej spoločnosti. Sociální studia. 2006, roč. 3, č.1, s. 112-128. ISSN 1214-813.

PAŽOUT, J. Každodenní život v Československu 1945/48-1989. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-35-5.

VANĚK, M., MŮCKE, P. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2931-5.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 ZS – PEF (únor 2018)

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 12. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 12. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 11. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Cestování v odkazu Klubu českých turistů v době reálného socialismu" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29. 11. 2017

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za trpělivé vedení, vstřícnost a pomoc při tvorbě diplomové práce. Dále chci poděkovat narátorům z řad KČT za čas, který mi věnovali.

Cestování v odkazu Klubu českých turistů v době reálného socialismu

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá organizovanou turistikou na území ČSSR v letech 1948–1989. Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem bylo takové cestování možné a jak v rámci takových činností probíhalo. Hlavními metodami výzkumu se staly obsahová analýza a metoda orální historie. Práce ukazuje, že přestože se socialismus pokoušel přerušit kontinuitu organizací sloučených na začátku období do organizované turistiky, nebyl úspěšný. Starší aktivity byly pouze doplněny aktivitami se sportovním a výkonnostním charakterem a místo nahrazení spíše jen rozšířily možnosti turistických aktivit. Pokud si turisté dokázali akce zorganizovat, byla jim otevřená celá ČSSR. Do zahraničí se přes organizovanou turistiku dostávali pouze aktivní a zasloužilí turisté. Mnohem častější pak byly cesty do spřátelených lidově-demokratických zemí. Pohled na fungování turistické organizace, ve kterém se odráží charakteristiky období socialismu, přináší možnost srovnat skutečnost s obecnými představami o daném období nebo sledování skutečného vlivu politické ideologie v provozovaných aktivitách. Ukazuje tak bez příkras realitu českého socialismu na fungování organizované turistiky, se zaměřením na možnost v rámci její činnosti cestovat.

Klíčová slova: Volný čas, turismus, socialismus, Klub českých turistů, orální historie, organizovaná turistika, cestování, turistické odznaky, Sport-turist.

Travelling in the reference of the Czech Tourist Club in the Times of Real Socialism

Abstract

This diploma thesis deals with organized tourism in the territory of the Czechoslovak Socialist Republic in 1948–1989. The aim of this work was to find out how this kind of travel was possible and how it took place in such activities. The main research methods were the content analysis and the oral history method. The work shows that even though socialism attempted to disrupt the continuity of organizations merged at the beginning of the period into organized tourism, it was unsuccessful. Older activities were only complemented by activities with a sporting and performance character, and instead of replacement, it only extended the possibilities of tourist activities. If the tourists managed to organize the event, the whole Czechoslovakia was open to them. Foreign travel was only available for active and deserving tourists. Much more frequent were the journeys to the countries of the Soviet Union. Closer look at functioning of a tourist organization which reflects the characteristics of the socialist period and brings the possibility to compare reality with the general concepts of a given period or to observe the real influence of political ideology in the activities pursued. It openly demonstrates the reality of Czech socialism on the functioning of organized tourism focusing on the possibilities of travel in its activities.

Keywords: Leisure time, tourism, socialism, Czech Tourist Club, oral history, organized tourism, travelling, tourist badges, Sport-turist.

Obsah

Obsah	8
1 Úvod	10
2 Cíl práce a metodika	11
2.1 Obsahová analýza časopisu Turista	12
2.2 Orální historie	13
3 Literární rešerše	19
4 Teoretická část	22
4.1 Paměť	22
4.2 Každodennost	25
4.3 Volný čas	26
4.4 Turismus	27
4.4.1 Turismus jako sociální fakt a nástroj moci	28
4.4.2 Dichotomie pojmu turista	31
5 Praktická část	33
5.1 Historie KČT a moderní turismus	33
5.2 2. světová válka a slučování turistiky	35
5.3 Turistika v době upevňování socialismu	40
5.4 Nové prvky v turistice	41
5.4.1 Odznaky zdatnosti	43
5.4.2 Výkonnostní třídy a odznaky	43
5.4.3 Orientační závody	47
5.4.4 KPČ - Kulturně poznávací činnost a ideologie	48
5.5 Metodická činnost	49
5.5.1 Propagace	51
5.5.2 Mapy	52
5.5.3 Průvodce	53
5.6 Značení turistických cest	53
5.7 Turistika mládeže	55
5.8 Mototuristika	56
5.9 Zápočtové cesty – pochody a přejezdy – vysokohorská, lyžařská a pěší turistika	57
5.10 Organizace turistických akcí (území ČR)	59
5.10.1 Informace a kontakty	60
5.10.2 Turistika a cestování v rámci organizované turistiky v ČSSR	61
5.10.3 Kvalifikace a školení	62
5.11 Cestování do zahraničí v rámci organizované turistiky	66
5.11.1 Sport-turist	68

5.11.2	Zahraníční cesty a expedice pořádané ústředím.....	71
5.11.3	Účast na zahraničních závodech	72
5.11.4	Oddílové zájezdy.....	73
5.11.5	Delegace.....	74
6	Diskuse a zhodnocení výsledků.....	76
7	Závěr	79
8	Zdroje.....	81
8.1	Literatura	81
8.2	Elektronické zdroje	84
8.3	Prameny	85
8.4	Orální prameny	85
9	Seznam obrázků	86

1 Úvod

Období mezi lety 1948 až 1989 je v dějinách českých zemí možné označit za dobu reálného socialismu. V tehdejší společnosti došlo k podstatným společensko-politickým změnám, z nichž k nejvýznamnějším patří především začátek padesátých let a poté období tzv. normalizace. Jednou z významných charakteristik se stala omezená možnost cestování obyvatelstva a pokus státu dohlížet na co nejvíce činností, včetně těch volnočasových. Přirozeně se tyto změny dotkly také turistiky.

Klub Českých Turistů (dále KČT), jehož částí historie se tato diplomová práce věnuje, byl založen v roce 1888. Po vzoru dalších evropských turistických spolků vzniká jako odraz zvyšování množství volného času a touhy po objevování nových a zajímavých činností. Tento klub se se v následujících desetiletích stává největší českou turistickou organizací s širokým množstvím aktivit, které podporoval. Je samozřejmostí, že tento spolek podporoval i cestování. V prvních letech období socialismu docházelo k řízené centralizaci, která postihla i většinu tehdejších turistických klubů. KČT byl rozpuštěn a jeho činnost se spolu s dalšími organizacemi jako Junák nebo Sokol dostala do struktury zastřešené Československým svazem tělesné výchovy (dále ČSTV). Jeho úlohou bylo obsáhnout všechny sporty a pohybové činnosti, jejich řízení a uspořádání v zájmu socialistické společnosti. Činnosti aktivních turistů se rozprostřely do různých centrálně řízených turistických oddílů, sloučených pod odborem turistiky (dále OT) ČSTV.

Předkládaná práce se bude zabývat tématem organizované turistiky v době socialismu, přímo navazující na původní Klub českých turistů. V metodické části budou nejprve popsány metody použité během výzkumu, přičemž hlavní z nich tvoří obsahová analýza a metoda oral history. Poté je rozepsán způsob jejich použití v praxi, včetně představení narátorů rozhovorů. V rešeršní části práce jsou představeny již existující práce, které se nějakým způsobem dotýkaly zde zkoumané problematiky. V navazující teoretické části jsou dále vysvětleny hlavní pojmy a koncepty, které se k tématu váží, jako např. kolektivní paměť, každodennost, volný čas a turismus. Stěžejní částí je empirický oddíl práce, kde se nacházejí výsledky vycházející z obsahové analýzy dobového periodika a orálně historických rozhovorů.

2 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je zjistit, jaké byly možnosti cestování v rámci činností původně zastřešovaných organizací KČT, později organizovaných v OT ČSTV, a jakým způsobem mohly být ovlivněny dalšími prvky a aktivitami organizované socialistické turistiky mezi lety 1948 až 1989. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jaké byly možnosti cestování v rámci organizovaných turistických aktivit, vycházejících původně z činností KČT za socialismu?* Podotázkami pomáhajícími dobrat se cíle práce jsou:

- *Které aktivity byly převzaty socialistickým systémem organizované turistiky od zrušeného Klubu českých turistů?*
- *Jakou proměnou procházely prvky socialistické turistické aktivity?*
- *Jaká byla každodennost lidí zapojených do organizované turistiky ve sledovaném období?*
- *Jakým způsobem šlo v rámci organizované turistiky za socialismu skutečně cestovat?*

Jako o socialismu můžeme v rámci této práce uvažovat o době od roku 1948 do roku 1989, v níž docházelo k řadě společensko-politických změn v československé společnosti, jež výrazně ovlivnily i turistiku a možnosti cestování. V této souvislosti se jedná zejména o převzetí činností organizované turistiky státními orgány. Výsledky daného zkoumání by v obecné rovině měly přispět k lepšímu pochopení doby socialismu především v oblasti různých forem turistiky, sportu a cestování, konkrétně pak nechají nahlédnout do fungování sledované instituce. Práce byla vypracována na základě kvalitativního typu výzkumu. Kvalitativní výzkum se celkově zaměřuje na zkoumání výzkumných otázek se zaměřením na skutečné a hluboké porozumění témat, ideálním výstupem je pak menší množství velice přesných a jedinečných dat.¹ Během výzkumu byly použity metody orální historie a obsahové analýzy dobového periodika vydávaného orgány organizované turistiky. Následující podkapitoly se budou věnovat jednotlivým metodám blíže.

¹ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 2011. s. 284–287.

2.1 Obsahová analýza časopisu Turista

Obsahová analýza je metoda, při které je určitý zdroj podroben podrobnému studiu, za účelem získání hlubšího náhledu do zkoumané tematiky. Obsah zdroje je zkoumajícím členěn do menších částí, které jsou následně skládány do menších tematických skupin zabývajících se tématy obsaženými v dokumentu. Postup vybírání článků podle témat, jejich řazení a výběr by se v tomto případě daly přirovnat spíše k otevřenému kódování, které by bylo následováno kódováním selektivním, za účelem určení hlavních námětů vztahujících se k práci.² Následná analýza sloužila především k potvrzení informací získaných ze základního sběru informací o době socialismu a české turistice a ke zkoumání tématu vycházejícího ze zadání práce, neboť některými jeho částmi se běžná literatura či zdroje nezabývaly vůbec či velice nepřímo.

Touto metodou byl zkoumán časopis *Turista* (též *Turistika*, *Turistika a horolezectví*; název se měnil v průběhu doby jeho vydávání³). Jedná se původně o hlavní periodikum vydávané KČT, po roce 1948 bylo zařazeno do přílohy sokolského časopisu *Do přírody*, v následujících letech se však měnil v hlavní metodický časopis vydávaný strukturami starajícími se o sport a tělovýchovu. Pro potřeby této práce byly sledovány ročníky od roku 1949 do roku 1970. Je nutné přidat ještě poznámku o tom, že důležitost časopisu jako metodického zdroje zabývajícího se turistikou byla značně omezena po událostech v roce 1968, kdy se následující ročníky mnohem více zabývají okrajovými tématy, to je také důvod proč toto periodikum nebylo zpracováno až do roku 1989.

Časopisy byly jeden po druhém zpracovávány následujícím způsobem. Důležité informace a postřehy byly ve formě poznámek vypisovány na zvláštní papír, některé části byly především kvůli zajištění relevantních citací fotografovány. Následně byly vytvořeny kategorie, do kterých byly zařazovány poznámky z jednotlivých let. Tyto sekce s poznámkami byly přepsány do textu, který byl následně doplněn původními citacemi.

Po zpracování deseti ročníků došlo ke změně, která vedla k přehlednější práci s informacemi a zjednodušení zpracování informací obsažených ve zkoumaném periodiku.

² HÁJEK, M. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. 2014. s. 57–112.

³ V průběhu let měnil časopis název v následujícím pořadí: *Turistika - Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1950–1954.; *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955–1958.; *Turistika - Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy*. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1959–1961.; *Turista*. Praha: Olympia, 1962-. ISSN 0139-5467.

Poznámky byly řazeny do celků zabývajících se různými tématy již v daném ročníku a rovnou doplněny o citace. Tyto celky pak byly po zpracování více ročníků poskládány dohromady podle vyořivších se námětů. Informace o tématech tak lépe vystihují změny ve směřování a motivech časopisu udávaných dobou. Prakticky přitom šlo pouze o změnu pořadí prováděných činností.

Obsahová analýza pro potřeby této práce přispěla především faktickému porozumění procesům souvisejícím v dané době s turistikou a turismem, zároveň také přiblížil tehdejší oficiální pohled na danou problematiku. Témata, která se v tomto periodiku objevovala, potom posloužila jako základ pro vytvoření otázek následných orálně-historických rozhovorů.

2.2 Orální historie

Ještě před popisem průběhu rozhovorů se patří si daný způsob výzkumné práce představit. Jedná se o výzkumnou kvalitativní metodu uplatňovanou nejen v současné historiografii, která je typická svým přístupem k dotazovaným a vysokými etickými nároky. Je využívána také sociology, antropology a etnology. Jedná se o získávání obrazu lidské minulosti popisovaném vlastními slovy pamětníků (narátorů). Jako taková bývá tato metoda doplňována jinými metodami biografického výzkumu, což je důležité především při zohlednění určité nespolehlivosti dat pamětníků. O počátcích metody se podrobně rozepisují autoři Pavel Mücke a Miroslav Vaněk, kteří jsou předními propagátory této metody v ČR. Zaměříme-li se na posledních 50 let vzniku této metody, objevují se tři hlavní proudy orálně-historických výzkumů. Prvním je studium orální historie elit, druhým je výzkum paměti obyčejných lidí. Třetím hlavním proudem je pak komunitní historie, paměť obcí a skupin.⁴ Přestože se orální historie v poslední době zaměřují spíše na dějiny obyčejného člověka, po zpracování rozhovorů se zdá, že v tomto případě se více blíží prvnímu proudu výzkumů, prováděných s významnými osobnostmi. V tomto případě se jedná o osobnosti spojené s dlouholetou prací v turistice.

⁴ VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 2015. s. 40–42.

Narativní rozhovor využívaný touto metodou coby typická technika sběru dat, byl definován až v 70. letech německým sociologem Fritzem Schützem.⁵ V Evropě se s rozšířením této metody setkáváme až v druhé polovině 20. století, především pak v Evropě západní. Neznamena to, že by do té doby neprobíhaly žádné výzkumy s prvky biografického výzkumu, zde se však jedná o prosazení metody orální historie. V 60. letech se tato prosazuje při zaznamenávání generační proměny v Německu, v dalších letech se objevuje i při zkoumání společnosti ve Francii nebo Itálii. V 80. letech dochází k ovlivnění evropských metod po způsobu výzkumů amerických. V západní Evropě se orální historie prosazuje se zpožděním až v 90. letech po pádu železné opony.⁶

Hlavními pilíři metody jsou odborná znalost tématu výzkumníka, propojování zkoumaného námětu s historickým kontextem a vysoké nároky na etiku výzkumu. Vysoké znalosti tématu lze dosáhnout především důkladnou rešerší dosavadních zdrojů a odbornou přípravou tazatele na rozhovory. Metoda orální historie v sobě spojuje tři časové složky. Přítomnost, kdy se narativní interview pořizuje, minulost, o níž se vypráví, a budoucnost, pro kterou by měl být přínosem. Pro orální historii je typické téma soudobých dějin, tedy takových dějin, u kterých lze dohledat žijící pamětníky, se kterými lze provést rozhovor. V českém prostředí se kromě příběhů obyčejných lidí zabývá například dějinami některých profesních skupin.⁷ Důležitým prvkem je také zasazení historického kontextu do tzv. velkých dějin. Orální historie se snaží zachytit paměti různých skupin zachycením paměti jejich jednotlivců. Často se zaměřuje na reflexi velkých historických událostí z pozice narátora, přičemž reflektuje i jeho názory a pocity. Hlavním výstupem orální historie je pak nahrávka rozhovoru. Ústní podání o nějaké vzpomínce době či události z pohledu té osoby podléhá důkladné analýze a interpretaci, která může silně záviset na osobě samotného výzkumníka.⁸ Pro metodu orální historie je typické, že je při získávání informací kladen veliký důraz na způsob zpracování dat. Ten se projevuje například poměrně přísnými pravidly při transkripci získaných narativních interview. Přepis bývá velice časově náročný a často je potřeba přepsat více rozhovorů s jediným pamětníkem. Základem je zachovat pokud možno vypravěčův styl vyjadřování. Lze vynechat

⁵ SCHÜTZE, F. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf*, 1999. s. 33–51.

⁶ VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 2015. s. 40–42; PORTELLI, A. *What Makes Oral History Different*. 1988. s. 32–42.

⁷ VANĚK, M.; KRÁTKÁ, L. (ed.). *Příběhy (ne) obyčejných profesí*. 2014.

⁸ HÁJEK, M. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. 2014. s. 151–194.

vycpávková slova či věci řečené vícekrát. Naopak je potřeba zachycení emocí vypravěče (formou poznámek, které výzkumník pořizuje při samotném rozhovoru). Je potřeba zaznamenat správně i špatně srozumitelné části rozhovoru.⁹

Významnou součástí orálně-historických projektů tvoří etika výzkumu, která vyžaduje především zajištění informovaného souhlasu narátora s uchováním a použitím poskytnutých informací. V rámci této smlouvy má pak informátor právo upravit zpětně narativních interview, je formálně zajištěna bezpečnost jeho rozhovoru před zneužitím a může mu být poskytnuta i anonymita.¹⁰

Získání kontaktů na pamětníky a průběh zpracování rozhovorů probíhaly následujícím způsobem. Na základě základního sběru informací byly získány informace o zkoumané době, organizované turistice a cestování. Po obsahové analýze časopisu *Turista* popsaného výše, s již sestaveným obrazem organizované turistiky v Československu došlo ke kontaktování Klubu českých turistů. Návštěva turistického informačního centra vedla k získání kontaktů na sekretariát KČT v Praze. Generální sekretář Ing. Mojmír Nováček byl velice vstřícný a po seznámení a představení cílů práce pomohl vytipovat vhodné narátory pro rozhovory. Hlavním kritériem výběru byla aktivní činnost v organizované turistice v době socialismu, není pak ani divu že valná většina z nich je čestnými členy KČT. Tito vybraní turisté byli následně kontaktováni elektronickou cestou, případně telefonicky.

Nejlépe se osvědčilo zaslání žádosti o narativní interview ve formě emailu. Z osmi oslovených informátorů odpovědělo sedm a všichni souhlasili s poskytnutím rozhovoru. Dva další pamětníci souhlasili s rozhovorem po telefonickém kontaktu. Narativní interview byly až na výjimky prováděny u narátorů doma. Na samotných schůzkách s informátory bylo nejdříve představeno téma diplomové práce. Po seznámení s metodou rozhovoru žádný z narátorů nevyužil možnost anonymizace, což může vycházet i z toho, že turistika není kontroverzním tématem. Následovala první část rozhovoru, která byla věnována dětství a životnímu příběhu respondentů. Důraz na osobní život informátorů, který byl v rámci sledovaného motivu turistiky a cestování v turistice sledován, nebyl hlavní náplní této práce a nebyl tedy probírán do takové hloubky, jak by snad bylo vyžadováno v případě

⁹ HOFFMAN, A. M.; HOFFMAN, H. S. Reliability and validity in oral history: The case for memory. *Memory and history: Essays on recalling and interpreting experience*, 1994. s. 128–129.

¹⁰ K etice výzkumu, kterým se řídil také autor diplomové práce viz Etický kodex České asociace orální historie, dostupný z: <http://www.coh.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Etický-kodex-COHA.pdf>.

narativních interview zaměřených přímo na život vypravěče. Rozhovory byly také v rámci možností v jejich průběhu směřovány především směrem k vyprávění o turistice a ke konci všech rozhovorů konkrétně o cestování v možnostech organizované turistiky. K tomu sloužila i osnova s otázkami, které mohli mít narátoři na vyžádání dopředu k dispozici. Narátoři mluvili především o svém vztahu k turistice, zapojení v organizované turistice a KČT, vzpomínkách na turistické aktivity v době socialismu, případné „neorganizované“ turistické aktivitě a o cestování v rámci aktivit spojených s turistikou. I přes určité odlišnosti od vzorových orálně-historických rozhovorů lze snad provedené rozhovory právě za takové považovat.

Největším problémem při samotných rozhovorech byla nezkušenost tazatele, která často vedla k příliš složitým a vícenásobným otázkám. Postřehy, jež měly vést k dalšímu tázání, byly zaznamenávány v průběhu vyprávění a ve chvílích, kdy došlo k odmlce, byla teprve možnost se ptát. Pokud však vypravěči začali plynule hovořit o jiných tématech, stávalo se, že další otázky, vztahující se k předešlým částem narativních interview působily v lepším případě trochu mimo. Naštěstí i v takových případech dokázali narátoři mluvit k věci a v otázkách se dokázali orientovat. Oproti tomu byla snaha nechávat informátorům co největší prostor pro odpovědi, což někdy vedlo k tomu, že po vyčerpání odpovědi sami přecházeli na další témata. Po skončení rozhovoru byla podepsána *Prohlášení o udělení souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů*, která jsou nutná pro použití rozhovorů v diplomové práci. Přepisy byly po zpracování rozhovorů většinou pamětníků (pokud nebylo domluveno jinak) elektronicky zaslány ke kontrole. Nejkratší rozhovor trval lehce přes čtyřicet minut, nejdelší trval přes dvě hodiny. Většina rozhovorů však trvala přibližně hodinu. Následovalo převedení do psané podoby dle pravidel představených výše. Další fází zpracování bylo zpracování obsahu rozhovorů podle témat a kategorií do smysluplných částí, podle nichž byla částečně vytvořena osnova praktické části. Po zapojení informací z časopisu *Turistika/Turistika a Horolezectví/Turista* byly vybrané citace použité k vytvoření obsahu praktické části práce. Informace z obsahové analýzy a informace z vyprávění narátorů se místy vzájemně doplňují a u některých témat bylo možné zjištěné informace i velice dobře porovnat.

Všichni oslovení informátoři jsou muži. To je způsobeno tím, že mezi čestnými členy KČT byla uvedena pouze jedna žena. Pro výzkum nebyl takový fakt překážkou a je otázkou, nakolik pouze mužská perspektiva ovlivnila podobu této diplomové práce.

Následující základní představení pamětníků nemá být ani výčtem všech jejich úspěchů, dosažených funkcí a titulů v turistice (který by ostatně musel být mnohem delší a propracovanější), ani pouhým zaznamenáním data a místa rozhovoru. Vybrané charakteristiky zhruba vypovídají o tématech nejvíce zmiňovaných v narativních interview s nimi a tudíž částech práce, kde se s vyprávěním narátorů lze setkat. Jedná se také o poděkování každému z informátorů za ochotu a čas věnovaný provedeným rozhovorům. Vypravěči jsou uvedeni v pořadí, ve kterém byly rozhovory prováděny.

Ing. Mojmír Nováček (*1956) je v současné době generálním sekretářem KČT. Byl prvním v řadě informátorů a jeho hlavním zaměřením je dětská turistika. Rozhovor s ním proběhl v Praze dne 20. 7. 2017.

Ing. Milan Pernica, CSc. (*1929) je uznávaným členem KČT, bývalým turistickým metodikem a především dlouholetým a uznávaným značkařem. Rozhovor s ním proběhl v Brně dne 28. 7. 2017.

Miloslav Holenda (*1933) je dalším bývalým metodikem a rozhovor s ním proběhl v Praze dne 3. 8. 2017. Je cvičitelem vysokohorské turistiky (VHT), bývalým členem sekce VHT ve Svazu turistiky ČSTV a v KČT a byl průvodcem Sport-turistu.

Zdeněk Vaňura (*1933) je klíčovou postavou Camping clubu Rožnov pod Radhoštěm, který spoluzakládal a ve kterém se na vysoké úrovni věnoval mototuristice. Díky svým úspěchům byl pravidelným účastníkem i zahraničních podniků a akcí. Rozhovor s ním proběhl v Rožnově pod Radhoštěm dne 5. 8. 2017.

Robert Mašek (*1927) ze Sokolova se díky svým turistickým výkonům stal zasloužilým mistrem turistiky. Věnoval se aktivně výkonnostní pěší, vysokohorské a lyžařské turistice a sbírání turistických odznaků. Rozhovor proběhl v Sokolově dne 19. 8. 2017.

PhDr. Jan Stráský (*1940) jako dlouholetý člen předsednictva působil od roku 2006 do roku 2014 jako předseda KČT. Rozhovor s ním proběhl v Prachaticích dne 2. 9. 2017.

Ing. Jan Havelka (*1936) je čestným předsedou KČT a patnáct let do roku 2016 působil jako jeho předseda. Působil také jako předseda sekce lyžařské turistiky v ČSTV. Rozhovor s ním proběhl v Praze dne 14. 9. 2017.

PhDr. Jiří Linhart (*1928) byl prvním předsedou KČT po roce 1990, kdy se výrazně zasloužil o jeho znovuoživení. Věnoval se především turistice mládeže a jeho svěřenci dosáhli výrazných úspěchů v orientačních bězích. Rozhovor proběhl v Praze dne 19. 9. 2017.

Gerhard Streubel (*1934) je posledním z pamětníků a zabýval se především lyžařskou turistikou, dosáhl také výrazných úspěchů v orientačních bězích. Rozhovor s ním proběhl v Praze dne 5. 10. 2017.

3 Literární rešerše

V rešeršní části se objevují monografie a studie, která se zabývají cestováním, turistikou nebo pojednávají o fungování organizací, ať už řízených státem nebo neorganizovaných za socialismu.

Obecně se cestováním a turismem zabývá americký sociolog Daniel Boorstin, který v jedné ze svých esejí *From Traveler to Tourist: the Lost Art of Travel*¹¹ popsal přeměnu typického cestovatele v moderního turistu. Za průkopnickou práci o turismu lze považovat až knihu Deana MacCannela *The Tourist*¹², ve které poprvé propojil turismus s různými sociologickými teoriemi a hledáním významu turismu pro moderní společnost.

Dlouhodobě se tématem turismu zabývá také britský sociolog John Urry. Ten představuje turismus přímo jako jeden z typických sociokulturních prvků moderní společnosti. Ukazuje ovšem také na kulturní podmíněnost chápání turismu, zvláště jeho evropocentrické pojetí. *Zajímavou otázkou je úroveň, s jakou se členové etnických minorit zapojují do západního způsobu trávení dovolených. Takové prvky západních dovolených, opět máte posunuté okraje, pozor, sjednotit! kdy lidé cestují za sluncem, hotelem nebo za hezkou krajinou jsou pro ně kulturní praktikou minimálně nepochopitelnou, což platí zvláště pro nové přistěhovalce. Někteří z nich jsou schopni uvažovat o cestování, které má nějaký důležitější důvod, jako hledání práce, sloučení s rodinou, návštěva příbuzných nebo přicestování za svou skupinou.*¹³ Pojetím turisty se zabýval i polský sociolog Zygmunt Bauman, který kladl důraz na přetrvávající charakteristiku turistů, především na jejich chuť po nových dojmech a jejich chápání dočasnosti pobytu na určitém místě¹⁴.

Dějiny cestování a vznikem turismu se v rámci své činnosti věnuje také slovenský sociolog Ivan Chorvát. Ve své knize *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*¹⁵ se zabývá otázkou cestování, jeho vzniku a později jeho přeměny na turismus. Dále také více rozebírá počátky turismu v Československu a upozorňuje na specifika středoevropského turismu.

Cestování a turismus však nejsou pouze doménou sociologů. Vzhledem k zajímavé

¹¹ WITHEY, L. *Grand Tours and Cook's Tours: A history of leisure travel, 1750 to 1915*. 1997.

¹² MACCANNEL, D. *The tourist. A new Theory of the Leisure Class*. 1976.

¹³ URRY, J. *The Tourist Gaze (Second edition)*. 2002. s. 139.

¹⁴ BAUMAN, Z. *Tourists and vagabonds: Or, living in postmodern times. Identity and social change*, 2000. s. 13–26.

¹⁵ CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*. 2007.

úloze těchto jevů v moderní společnosti se tímto tématem v současnosti zabývá i velké množství historiků. V české společnosti je pak zaměření na možnosti cestování zvláště výrazné vzhledem k událostem druhé poloviny 20. století spojené s velkým omezením v období reálného socialismu. Ten je jedním z důležitých a vyhledávaných témat českých badatelů a historiků, proto se nelze divit, že literatury zabývající se tímto obdobím je v českém prostředí opravdu mnoho. Jednou z takových knih je monografie českého historika Karla Kaplana *Proměny české společnosti (1948–1960)*. Spolu s další knihou historiků Martina France a Jiřího Knapíka *Volný čas v českých zemích 1957–1967* tvoří dohromady poměrně ucelený přehled o dění v tehdejší Československé společnosti. Zatímco *Proměny české společnosti* velice podrobně rozebírají převážně ony zmíněné „velké“ události, duo historiků se zabývá tématem dříve historiky pomíjeným, a to právě volným časem. *Poválečná evropská společnost bývá občas charakterizována jako společnost volného času. Tento pojem odráží skutečnost, že po překonání akutních hospodářských problémů souvisejících s odstraňováním následků druhé světové války celkové zvýšení životní úrovně vedlo v řadě zemí k rychlému zvýšení objemu volného času, jímž průměrní občané disponovali, a zároveň se silně rozšířil sortiment možností jeho trávení.*¹⁶ Jsou zde představovány některé formy trávení volného času, odborové rekreace, turistika, pionýrské tábory, zahraniční turistika nebo třeba tramping, včetně zasazení do kontextu celkového dění a pokusů státu tyto činnosti co nejvíce kontrolovat. Některé z institucí (tř. ROH, ČSTV), jejichž činnost je zde i na základě mnoha kvantitativních dat pokryta se zabývají i touto prací sledovaným turismem. Kniha obsahuje obsahový přesah do dřívějšího i pozdějšího období, ovšem stále se jedná spíše o představování velké historie.

Kolektivní monografie *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*¹⁷ se z historicko-antropologické perspektivy zabývá, jako trávením volného času a českou každodenností podrobněji. Jedna z částí knihy je věnována vysvětlení pojmu každodennosti a přístupy jejího zkoumání, jako jedna z novějších metod je zde uvedena i metoda orální historie. V další části této publikace se nacházejí části věnující se postupně tématům: vlivu médií na každodennost, fenoménu podnikových rekreací, vývoji automobilismu v Československu a kulturním aktivitám mládeže v období normalizace.

¹⁶ FRANC, M., KNAPÍK, J. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. 2014. s. 15.

¹⁷ PAŽOUT, J., ed. *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*. 2015.

Jednotlivých témat představeným v předchozích odstavcích se však netýkají jen souborné publikace, téměř každý z představovaných prvků byl již nějakým způsobem zpracováván. Například mimoškolní výchovy dětí (včetně Pionýrské organizace ČSM) se částečně dotýká historiografická kolektivní monografie *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*¹⁸, dějinami Revolučního odborového hnutí (ROH) a dovolenými v době socialismu se zabývá Alžběta Čornejová v publikaci *Dovolená s poukazem: Odborové rekreace v Československu 1948–1968*¹⁹ a tematikou trampingu se dlouhodobě zabývá brněnský etnolog a pedagog Karel Altman.

Nakonec je jistě potřeba zmínit i zvyšující se množství orálně historických prací zabývajících se těmito tématy. Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR se v současnosti zabývá grantovým projektem *Dějiny cestování a cestovního ruchu v Československu v období let 1945 až 1989*. Členy centra jsou i Pavel Mücke a Miroslav Vaněk, současní průkopníci orálně historické metody, kteří se dlouhodobě věnují tématům z dějin Československa, včetně období socialismu.²⁰ Vzniká i poměrně velké množství studentských orálně historických prací. Například diplomová práce Věry Kafkové *Československé odborové rekreace ROH v letech 1945 až 1989*²¹ nebo diplomová práce Oto Poloučka *Brněnští trampové v období tzv. normalizace*²².

¹⁸ KNAPÍK, J. a kol. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. 2014.

¹⁹ ČORNEJOVÁ, A. *Dovolená s poukazem: odborové rekreace v Československu 1948–1968*. 2014.

²⁰ Z tohoto projektu čerstvě vznikla monografie Pavla Mückeho, která ovšem vzhledem k datu vydání nemohla být již zpracována do této diplomové práce. MÜCKE, P. *Šťastnou cestu... ?! Proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945–1989)*. 2017.

²¹ KAFKOVÁ, V. *Československé odborové rekreace ROH v letech 1945 až 1989*. 2017.

²² POLOUČEK, O. *Brněnští trampové v období tzv. normalizace*. 2017.

4 Teoretická část

V následující části jsou popsána teoretická východiska, která se zabývají tématy souvisejícími s výzkumem. V jednotlivých podkapitolách jsou tedy zpracovány koncepty chápání paměti, každodennosti a turismu.

4.1 Paměť

Paměť je důležitá především jako nástroj k uchování vzpomínek založených na lidských zážitcích, zkušenostech a pocitech. Paměť jedinců i kolektivů je pak v posledních letech často konfrontována s tzv. velkými dějinami spojenými spíše s historickým pohledem na věc, podávajícími vlastní podobu skutečnosti, jež je však velice odosobněná. Velká historie se potom jeví jako částečně zkreslená právě takovou absencí a přímo říká o doplnění právě věcmi ukrývajícími se v lidské paměti. Proto je důležité si paměť definovat jako pojem. Lidská paměť se do popředí zájmu výzkumů dostává až v posledních desítkách let. Zabývá se jí mnoho oborů: historie, sociologie, psychologie nebo třeba neurologie. Podle různých dimenzí lze paměť rozdělit na neurologickou (biologickou), sociální a kulturní. Neurologická zaznamenává vlastní zkušenosti, zážitky a prožité události. Sociální paměť může za vzpomínky, které jsou nám v rámci sociální interakce komunikovány, o čem se zrovna mluví. Kulturní paměť je pak spojena s vytvářením památníků, médií, pamětních míst, která na vzpomínky odkazují. Podle různých druhů paměti pak rozlišujeme paměť krátkodobou (do 20 sekund), střednědobou (do 20 minut, bez opakování dojde k rychlému zapomnění) a dlouhodobou. Dlouhodobá paměť pracuje nekonstruktivně, přičemž části vzpomínek je zapotřebí domýšlet či vymýšlet. Tato dlouhodobá paměť obsahuje část sémantickou, která uchovává obecné informace o tom, co se právě stalo a je spojená s významem té události. Další částí dlouhodobé paměti je paměť epizodická, která zaznamenává události, jež se nás nějak dotýkají a jsou spojené s určitým místem a časem. Čím více emocí je s danou vzpomínkou spojeno, tím je pravděpodobnější, že si danou událost lidé zapamatují. S tímto faktem pracuje i paměť autobiografická.²³

Klíčovým pro vzpomínky je tedy emoční obsah určující jakým způsobem si událost zapamatujeme. Dalšími prvky paměti, které je potřeba sledovat jsou zábleskové

²³ HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. 2011. s. 138–143.

vzpomínky, které se často vyskytují v souvislosti s velkou historickou událostí a něčím, co nás emočně zasáhlo. Je možné se ve výzkumech paměti setkat i s pojmem falešných vzpomínek, o kterých se můžeme domnívat, že jsme je prokazatelně zažili. Ve skutečnosti jsou to však lživé, nově vytvořené vzpomínky.²⁴ Paměť funguje na základě konstrukce a rekonstrukce. Rekonstrukce může za dotváření vzpomínek a vyplňování mezer ve vzpomínkách. Konstrukce je potom schopnost mozku vytvářet nové vzpomínky přejaté odjinud (z fotek, literatury, filmů či televize).²⁵ Prvotní myšlenky konstrukce paměti však vychází již od francouzského filozofa a sociologa Maurice Halbwachse, který se k těmto pojmu uchyloval u popisu konceptu kolektivní paměti. Tou se vymezoval od chápání paměti jako záležitosti jedinců, jak ji do té doby představovaly přírodní vědy a především psychologie. Tvrdil, že kolektivní paměť je vytvářena společností při procesech socializace a komunikace. Paměť podle něj představuje sociální konstrukt, protože přestože je založená na biologické rovině, vzpomínáme především na to, o čem se mluví. Paměť je podle něj podmíněna společností a fixovaná na skupinu. Nositelem paměti je jedinec, ale obsah paměti je vytvářen jedincovým okolím. *Ale já věřím, že paměť rekonstruuje své vzpomínky pod tlakem společnosti. Není pak zvláštní, že společnost nutí paměť měnit minulost až do té míry, že se nám po ní stýská?... Společnost čas od času zavazuje lidi ne pouze reprodukovat minulé události svých životů, ale také je lehce upravovat, zkracovat, nebo doplňovat takovým způsobem, že ačkoliv jsme přesvědčeni o tom, že naše vzpomínky jsou naprosto přesné, přisuzujeme jim prestiž, kterou ve skutečnosti vůbec neměly.*²⁶

*Halbwachs tvrdil, že vzpomínky jsou konstruovány sociálními skupinami. Kdo si pamatuje, je sice v doslovném, fyzickém smyslu jedinec, ale kdo určuje, co je „pamatovatelné“ a také jak to bude pamatováno, je sociální skupina. Jedinci se ztotožňují s veřejnými událostmi podle toho, jak jsou důležité pro jejich skupinu. Z velké části si „pamatují“ to, co nezakusili přímo. Součástí lidského života se tak například stávají nové zprávy. Paměť tedy můžeme charakterizovat jako skupinovou rekonstrukci minulosti.*²⁷ Paměť je tedy vázána na sociální rámec (školu, tradici, národ). Halbwachs se zabýval rozdíly mezi paměti lidí (pamětníků) a mezi historiografií (vědou). Dochází k názoru, že

²⁴ BOOKBINDER, S. H.; BRAINERD, C. J. Emotion and false memory: The context–content paradox. *Psychological bulletin*, 2016. s. 1328.

²⁵ WELZER, H. Communicative memory. *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*, 2010. s. 51.

²⁶ HALBWACHS, M. *On collective memory*, 1992. s. 51.

²⁷ BURKE, P. *Variety kulturních dějin*, 2006. s. 53.

neexistuje čistě objektivní historie (přestože by se o objektivitu měla snažit). Záleží totiž na tom, kdo historii vykládá a komu ji vykládá a jak. Jako příklad uvádí odlišnosti ve vzpomínání lidí v produktivním věku a starých lidí, kteří právě na základě příslušnosti do určité věkové skupiny dávají přednost jiným typům vzpomínek, liší se v jejich výkladu a intenzitě jejich vyhledávání. Další příklad lze uvést na odlišném vnímání dějin Francouzů a Britů. Přichází s konceptem „velké historie“, která především zaznamenává datумы klíčových historických událostí. Oproti tomu staví subjektivní historii založenou na vzpomínkách pamětníků, kteří si pamatují detaily, jež by se jinak ve velké historii rozplynuly. Výzkum Maurice Halbwachse byl přerušen 2. světovou válkou a koncept kolektivní paměti byl dále rozpracován až manželi Aleidou a Janem Assmannovými. Ti rozdělují kolektivní paměť na paměť komunikativní a paměť kulturní. *Kulturní paměť je tvořena symbolickým dědictvím ztělesněným v textech, obřadech, památkách, oslavách, objektech, posvátných spisech a jiných médiích, které slouží jako mnemotechnické spouštěče, jež v nás probouzí významy spojené s proběhlou událostí. Může sahát až do doby mýtických počátků, tříbí kolektivní zkušenosti z minulosti a může přetrvat po tisíciletí. Předpokladem také je, že znalost těchto významů se omezuje pouze na vybrané členy dané kultury (skupiny, společnosti). Komunikativní paměť je naopak omezena nedávnou minulostí, vyvolává osobní a autobiografické vzpomínky. Je charakterizována krátkým obdobím (80 až 110 let), tedy dobou tří až čtyř generací. Díky svému neformálnímu charakteru nevyžaduje odbornost na straně těch, kdo si ji předávají.*²⁸

Komunikativní paměť je tedy jakousi živou pamětí, která umírá s poslední generací. Jedním z prvků, se kterými se pere orální historie a vůbec snaha o získávání co nejpřesnější podoby historie na základě lidské paměti je i obyčejné zapomínání. Zapomínání se pak poměrně často týká vzpomínek na obtížnější či příliš vzdálené úseky minulosti.²⁹ V Německu je studium paměti i historického zapomínání spjata s pokusy vyrovnat se s traumatickými vzpomínkami a snahou o pochopení událostí druhé světové války novou generací. V 70. a 80. letech se lidé v západních zemích plně věnují minulosti se zaměřením na vzpomínky. Na východě se pak objevují motivy spojené s koncem studené války v roce 1989. V našich podmínkách se studium paměti také zaměřuje na

²⁸ MECKIEN, R. Cultural Memory: The Link between Past, Present, and Future [online]. *Institute of advanced studies of the University of São Paulo*, 2013.

²⁹ BOYDEN, M. The Rhetoric of Forgetting: Elena Esposito on Social Memory [online]. *Image & Narrative, Online Magazine of the Visual Narrative*, 2003.

období socialismu. Převážně se jedná o konfrontaci velkých socialistických dějin se skutečností zaznamenanou v paměti obyvatel.

4.2 Každodennost

Je patrné, že nejdůležitější studnicí lidské paměti jsou vzpomínky a jejich zaznamenávání. Vzpomínky a vzpomínání jako takové je pak pevně spojené s každodenností. Pojmy každodennost a vzpomínání (paměti) se navzájem ovlivňují. Jinými slovy na základě zaznamenávání vzpomínek jsme schopni přiblížit každodennost určitých minulých období a naopak na základě znalosti každodennosti můžeme dojít k lepšímu porozumění a pochopení lidských vzpomínek, resp. paměti. Proto je potřeba podívat se, co vlastně pojem každodennosti znamená.

Každodennost zde chápeme jako sociální konstrukt. Pojem každodennosti vychází z některých již zmíněných východisek. Svět, který je nám známý, je uspořádaný na základě jistých norem a zdá se nám objektivní. V tomto světě panuje intersubjektivita, jeho sdílení mezi subjekty, při kterém dochází ke kontaktu. Pro jedince v tomto světě je také důležitá typizace, neboli jakési škatulkování a zjednodušování napomáhající interpretaci světa kolem sebe. Každodennost podléhá určitému řádu, do kterého jsme zrozeni a reprodukuje ho dále. Vytváření chápání každodenního dění v našem světě probíhá na základě tří fází, které při současném působení vytváří sociální řád. Těmito fázemi jsou externalizace, objektivizace a internalizace.³⁰ Externalizací, tedy jakýmsi „zvnějšňováním“ dochází k přetváření prostředí, jež nás obklopuje. Předpokladem je, že společnost je výtvorem člověka, že člověk má potřebu činnosti (externalizovat se v činnosti) a že již odedávna přetváří svět kolem sebe. Takové činnosti, které se osvědčily a stále se opakují, se stávají zvykem. Ustalují se ve vzorcích chování a jednání, dochází k habitualizaci. V naší každodennosti jsou již vzorce vzniklé lidskou činností ustálené a k jejich dalšímu zajištění vznikají celé instituce. Objektivizace vychází z předpokladu, že společnost je objektivní realitou. Že tedy normy a pravidla existují nezávisle na jedinci a tím dochází k jejich objektivizaci. Rodíme se tedy do daného světa s pocitem, jako by tu vždy takový svět byl. Internalizací je pak myšleno „zvnitřňování“. Vychází z předpokladu, že člověk je

³⁰ BERGER, P. L. a LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*, 1999. s. 128–144.

výtvořem společnosti. Internalizace je spojena s osvojováním si norem a pravidel chování pomocí socializace. Například takové narození je objektivní skutečností, ovšem způsob oslavy narozenin je již sociálním konstruktem. Obdobně se za sociální konstrukt dají považovat tradice, svátky, gender, nebo třeba paměť.³¹

4.3 Volný čas

Jeden z faktorů ovlivňující možnost cestovat je volný čas. Vůbec samotná jeho existence je jednou ze základních skutečností jeho trávení. Tím pádem je také základním prvkem při samotném vzniku cestování, jež není spojeno s prací a zajištěním života. Následně je později spolu s dalšími prvky jako zvýšením životní úrovně a změnou náhledů na svět jedním ze základních kamenů počátků turistických aktivit a zakládání turistických spolků.

Změna vnímání volného času, vždy odvislá od ostatních existenčních skutečností pak vždy stojí za hlavními změnami vnímání cestování a přímo turismu. Turismus se jako takový objevuje při vzniku volného času po zajištění práce a základních práv pro dělníky právě díky průmyslové revoluci ovládající předcházející období. Jde zde o paralelu, kdy o století dříve docházelo k velice podobným procesům ve vztahu turistiky a volného času, ke kterým docházelo i v době socialismu. Na východě i na západě se po rozdělení sfér vlivu začalo přemýšlet o správném uchopení volného času. Zatímco v některých ohledech se pak podoby trávení volného času a přístupu k němu na obou těchto stranách podobaly (například zavádění kratší pracovní doby, více svátků, nároky na dovolenou), byly svými částmi a podstatou velice rozdílné. Největší rozdíl v chápání východního pojetí volného času je způsobeno existencí snahy o řízení lidí i v jejich volném čase a snahou tyto aktivity plně ovládat. Nemožnost totálního ovládnutí lidí byla i východním výzkumníkům zřejmá, přesto byly prvky lidského chování vycházející ze socialistických základů uplatňovány. Takové jednání ve volném čase pak mělo především sloužit k zvyšování odbornosti a osobnímu zdokonalování lidí. Tato představa pak tedy byla na počátku fungování režimu velice rozšířená a zpočátku ji lidé i velice dobře přijímali. To je vysvětlováno tím, že v té

³¹ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*, 2013. s. 122–124.; NOHEJL, M. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*, 2001. s. 99–102.

době lidé chápali potřebu znovu se rychle vyrovnat předválečným poměrům. Vedla k tomu pak i snaha předstihnout západ.³²

4.4 Turismus

Cestování jako takové provází lidstvo od nepaměti, především se však jednalo o nutnost cestovat v rámci činností běžného života. Typickými důvody pro cestování byly obchod, náboženství, vzdělání nebo válka. Cestování jako forma trávení volného času nebyla v historii příliš častá, především kvůli nedostatku volného času či prostředků k uskutečnění takové cesty, avšak je možné jí nalézt například v době rozkvětu Římské říše. Cestování v této podobě se poté objevuje až v moderní době počínaje průmyslovou revolucí, která přinesla potřebný čas a prostředky. Význam cestování, a zvláště ekonomický význam turismu se plně projevuje až ve druhé polovině 20. století.

Na vzniku fenoménu turismu a způsobech jeho chápání popsaných níže lze dobře odhalit jeho souvislost s každodenností, především postupného zapojení této formy cestování do naprosto běžného života. Prožívání běžného života v závislosti na dobové skutečnosti je pak již součástí každodennosti, jejíž pochopení je důležité pro správné posuzování informací získávaných na základě lidských vzpomínek poskytovaných lidskou pamětí. Je proto zapotřebí tento pojem probrat podrobněji od jeho vzniku, resp. vydělení se z pojmu cestování. Pojem vzniká v 18. století a jeho název je odvozen z tzv. *Grand tours*. Ty byly podnikány anglickými příslušníky vyšších vrstev za účelem získání rozhledu, vědomostí, zkušeností a kontaktů. I tímto způsobem si tehdejší Anglie, hlavní hráč v tehdejší politice udržoval a zajišťoval svoji moc. Na konci 18. století však přichází změna v podobě průmyslové revoluce, která dá turismu nový význam. První cestovatelé-turisté reflektovali společenské změny návratem k romantismu a přírodě. Do popředí jejich zájmu se kromě praktických věcí dostává i pozorování přírody, výlety do lesů a hor. Tyto představy se pak dodnes objevují v turistice například s horskou turistikou a horolezectvím. V té době se snad také poprvé vyděluje z pojmu cestovatel pojem turista, který se od té doby vícekrát měnil z hlediska významu, i podle pohledu na turistu z hlediska obyvatel turistických destinací či obyvatel míst ze kterých se vydává za

³² FRANC, Martin; KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, 2013. s. 179.

turismem. V důsledku pozdějšího působení prvních turistických kanceláří se začíná turista, jemuž je za poskytnuté peníze předkládán určitý program, stávat pojmem spíše negativním, přestože možnost užít si dovolenou byla v té době leckdy prestižní záležitostí. Pojem cestovatel je v tomto ohledu často nazírán jako mnohem méně spojený s masovostí a cestovatelé byli dlouho nahlíženi jako lepší či movitější, tomuto rozdělení se však věnuje samostatná podkapitola níže.³³

S rozvojem turismu, zvláště s tím jak lidé postupně přicházeli na možnost jak tuto nově objevenou formu zpeněžit, se začala do turismu vkrádat i čím dál tím větší organizovanost, která se ve své době ne vždy setkávala pouze s podporou. Pro mnohé „turisty zakladatele“ byla například masovost tohoto druhu cestování v protikladu s jejich romantickými ideály. Turistické spolky (včetně toho prvního založeného v Anglii Thomasem Cookem) začaly s naplňováním romantických představ pro širší masy lidí, kteří našli čas a finance k turistice. Za vznikem turistiky můžeme v počátcích hledat spíše zájem a nadšení, než touhu po zisku. Vedlejším efektem většího množství lidí přijíždějících na nějaké místo za účelem turistiky bylo mimo jiné stavění a výstavba infrastruktury v daném místě a místech které byly „po cestě“. Docházelo ke zlepšování stavu silnic v reakci na zvýšení dopravy, ke zlepšení služeb pro lidi ve formě ubytování a pohostinství. V poslední řadě v Anglii vzniká i první cestovní kancelář (která na rozdíl od spolku pana Cooka) pouze využívá nově vybudovaných sítí k plánování a zajišťování prvních pobytů. Dalším důležitým prvkem v rozvoji turismu celkově bylo na industriální revoluci nabalené rozšiřování a zkvalitňování cestovních sítí a dopravy a odlišné vnímání volného času.³⁴

Turistické kluby v mnoha případech u těchto činností, jak je vidět na příkladu klubu anglického, přebíraly iniciativu. Tímto způsobem se tak pod pomyslnou gesci turistických klubů dostávaly činnosti jako úprava a značení cest, vydávání průvodců a map, starání se o ubytovací a pohostinská zařízení či zajišťování dopravy.

4.4.1 Turismus jako sociální fakt a nástroj moci

Masovost a demokratizace, spolu se zvyšováním životní úrovně a množství volného času však nakonec vedly k tomu, že dnes je turismus (především v podobě různých podob

³³ CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*, 2007. s. 43.

³⁴ *Thomas Cook History [online]*. Thomas Cook, 2017.

cestovního ruchu) neoddělitelnou součástí mnoha světových společností. Turismus je jedním ze znaků moderní společnosti. Vnímat ho však pouze jako záležitost strávení hezké dovolené by bylo příliš zjednodušující a když se po svém vzniku postupně zařadil mezi běžné a pravidelné lidské činnosti, vznikla potřeba ho nějakým způsobem definovat. Již bylo zmíněno, že turismus je jedním ze znaků moderní a postmoderní společnosti. Lidskou společností a vztahy mezi nimi se zabývá sociologie. Turismus se dá popsat podle Chorváta jako sociální fakt.³⁵

Když jako bratr, manžel nebo občan plním požadavky, jež jsou na mne kladeny, plním povinnosti, které jsou dány zákony a zvyky které jsou vůči mně a mému jednání vnější (externí). Dokonce i když jsou v souladu s mými vlastními city a když v sobě cítím jejich správnost, taková realita nepřestává být objektivní, protože jsem nebyl tím jedincem, který povinnosti vymyslel. Získal jsem je skrze vzdělání. Jak často se stává, že neznáme detaily nějakých povinností, kterými se řídíme, přičemž pokud je chceme plně pochopit, tak je musíme konzultovat s lidmi, kteří se jimi zabývají? Podobně také věřící od narození objevuje předpřipravenou víru a praktiky svého náboženského života, které existovaly dávno před ním a které následuje, protože kolem něj prostě existují. Systém symbolů, které využívám k vyjadřování svých myšlenek, peněžní systém který používám k zaplacení svých dluhů. Návody a způsoby které využívám ve svém zaměstnání, jsou všechno příklady věcí, které fungují nezávisle na tom, zda je využívám přímo já.³⁶

Protože máme možnost tyto zavedené způsoby učit postupně každého člena naší společnosti, existují způsoby jednání, myšlení a cítění, které jsou složené z velké části z externího vědomí jedince. Jedná se tedy o kategorii skutečností, které mají velmi zvláštní charakteristiky: skládají se z jednání, myšlení a pocitů vnějších vůči jednotlivci a mají schopnost moci si je vynutit, tudíž ho na jejich základě ovládat. Protože se skládají z reprezentace a činů, nemohou být zaměňovány s organickými ani s psychickými jevy, jež neexistují mimo a skrz individuální vědomí. Tyto kategorie tedy představují nový druh a musí pro ně být výlučně přidělen termín sociální.³⁷

³⁵ CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*, 2007. s. 21.

³⁶ *Introduction to Sociology, Emile Durkheim – What is a social fact? [online]*. Cardiff university, School of Social Sciences, 2017.

³⁷ *Introduction to Sociology, Emile Durkheim – What is a social fact? [online]*. Cardiff university, School of Social Sciences, 2017.

Není však třeba se poddávat této představě všemocného turismu úplně. Zatímco výše napsané platí především pro organizované o hromadné podoby turismu, existují i formy turismu, jež mají blíže k původním romantickým představám prvních turistů (spíše ještě cestovatelů), a to například ve formě poměrně specifické středoevropské turistiky. Přes častou kritiku turistů se cestování rozmáhalo čím dál více a víceméně neomezeně. Turismus a turistika nabývaly na různých místech různých podob. Na příkladu anglického turistického spolku byl vidět jeden ze směrů, kterými se vydával turismus. Přes podobné začátky i ostatních turistických spolků je však z pohledu této práce důležité poznání že model masové turistiky s turistou jako pasivním příjemcem nakonec převážil. Ne vždy ale přeměna cestování na masový turismus probíhala tak „přímočaře“. V přijetí turismu jako moderní formy cestování hraje v Evropě roli i hledisko doby a dobové politiky. Krátce po Anglii se do turismu zapojují i ostatní Evropské státy, které se zabývají jak vnitrozemským či zámořským turismem podle charakteru území, přičemž dříve se objevil právě v západní Evropě a postupně mířil na východ. Zakládání turistických spolků ve střední Evropě je pak spojeno s probíhající nacionalizací (ostatně založení Německého turistického spolku bylo brzo následováno založením Klubu českých turistů, který se proti němu vymezoval a zároveň si z něho bral příklad).³⁸

Zatímco počátky turistických spolků jsou si docela podobné (živelností a touhou po cestování), přímý skok k masovému turismu byl patrnější v západních státech, které turismus „objevily“ dříve a to víceméně na komerční bázi. Vývoj ve střední Evropě pak byl v tomto ohledu ovlivněn historickými událostmi. Velice záhy totiž začala být „masový“ potenciál turismu v Německu využíván jako nástroj moci a kontroly společnosti. V českém prostředí dochází k opravdu masovému nárůstu turismu a turistiky až po skončení druhé světové války kdy se se státem kontrolovaný turismus objevuje v zemích bývalého Sovětského svazu, včetně Československa. Omezení v podobě překážek při přechodu hranic, absence soukromého vlastnictví a sovětská politika pak mohou za odlišný vývoj „turismu“ a „turistiky“ na těchto územích.³⁹

³⁸ *Historie KČT [online]*. Klub českých turistů, 2017.

³⁹ KOENKER, D. *Club Red: Vacation Travel and the Soviet Dream*, 2013. s. 67–68; 95–97.

4.4.2 Dichotomie pojmu turista

Již v dílech prvních sociologů zabývajících se turismem se objevují snahy o definování turisty. Od počátku se objevují dva hlavní přístupy k chápání tohoto pojmu, založený na dichotomii pasivní (Boorstin) / aktivní (MacCannell). Zatímco Boorstin nařiká nad vymizením cestovatelů minulosti, kteří toužili po autentických zážitcích a opovrhovali mělkým moderním turistou, který se vyžívá v pseudoudálostech. Proti němu se staví novější názorový proud reprezentovaný MacCannellem, který takový přístup kritizuje. Dle MacCannelova názoru Boorstin pouze vyjadřuje dlouhotrvající přístup v turistice a zveličuje někdy negativně vnímané vztahy mezi turistou a neturistou. Dále říká, že Boorstinův přístup je spíše problém masového turismu a ne jeho charakteristikou. Na základě svých pozorování se také snažil dokázat, že moderní turisté i přes jistou pasivitu moderního masového turismu touží po autentických zážitcích, podobně jako Boorstin sám.⁴⁰

MacCannell a Boorstin tímto vzájemným nesouhlasem vyprovokovali diskusi o tom, zda je autenticita objektivně daná či vykonstruovaná. Wang později uvádí rozdíly mezi těmito přístupy a nabízí vlastní chápání pojmu. Poukazuje na to, že autenticita vnímání turisty je závislá na samotném turistovi, který může chápat i naprosto neautentické či nudné prvky své dovolené, i v případě že ji prožívá pasivně, za jedinečné. Wangovo pojetí tak umožňuje chápat i turismus či turistiku jako možnost vytržení z reality.⁴¹

I na neshodách ohledně autenticity zážitků turistů lze částečně naznačit dichotomii pojmu turista, který na jedné straně znamená spíše člověka masově podílejícího se na sociálním faktu, na druhé straně potom jedince snažícího se vymanit a uskutečňovat své jedinečné romantické představy a hledajícího jedinečnost a autenticitu svých zážitků. Jako dichotomické lze na podobném základě označit i chápání turismu (ve smyslu komerční dovolené) a turistiky (typu výlet do přírody, případně autentického zážitku). Obě formy jsou však ve skutečnosti propojené a nelze je vždy od sebe jednoznačně oddělit. Práce samotná se ovšem bude zabývat především typem druhým.

Tato práce se nebude zaměřovat na masový turismus, přestože v době socialismu byly masové prvky do turistiky zaváděny. Pozornost se bude ubírat na dva typy turistiky

⁴⁰ APOSTOLOPOULOS, Y.; LEIVADI, S.; YIANNAKIS, A. (ed.). *The sociology of tourism: theoretical and empirical investigations*, 2013. s. 90.

⁴¹ WANG, N. *Rethinking authenticity in tourism experience*, In *Annals of Tourism Research*, 1999. s. 352.

představené výše, propojenému buďto s pohybem v přírodě nebo ve formě autentického zážitku. Spojení s přírodou, aktivita v kolektivu pohybujícím se v přírodě, autenticita pobytu na místech, kde se lidé museli spoléhat především sami na sebe a romantika takového pobytu je jedním z typů turistiky, jež se zabývali organizovaní turisté v době socialismu, tento typ byl typický především pro dětskou turistiku a menší výpravy. Autenticita zážitků a touha po jejich jedinečnosti a neopakovatelnosti lze vidět ve sportovní a soutěžní formě turistiky, jež byla do organizované turistiky přejímána ze sovětského svazu. Masová turistika se pak bude do těchto dvou představených typů dostávat pouze v případě, že akce nabývaly hromadného charakteru, nebude se ale věnovat masové turistice popsané výše jako turismus. V práci tudíž nebudou vůbec (nebo velice okrajově) popisovány rekreační a podnikové formy turismu a individuální turistika. Práce je co nejvíce zaměřena na způsoby turistiky provozované v rámci organizované turistiky.

5 Praktická část

V praktické části je nejprve představena historie KČT, ve které jsou stručně shrnuty jejich hlavní aktivity a vývoj, který v období druhé světové války začíná být doplňován prvními zmínkami z vyprávění narátorů. Následuje pasáž zabývající se poválečnými lety a přechodem turistických a sportovních spolků pod Sokol, později organizovanou turistiku nejprve představovanou STVTS a později ČSTV. Tím končí první část praktické části, ve které je dodržována časová osa, myšlenka časového řazení informací pro ostatní oddíly se nezdála vhodná a dostatečně přehledná.

Ve druhé části jsou představovány nové prvky v organizované turistice, především přejímané ze sovětské fyskultury, zaměřující se na sportovní a výkonnostní turistiku. Následuje část o metodické činnosti v turistice, částečně doplňovaná o ideologické prvky nové socialistické turistiky. V této části je již dán velký prostor informacím získaným z vyprávění informátorů.

Práce se následně pokouší o plynulý přechod k aktivitám, které vykonávali jednotliví pamětníci v rámci organizované turistiky za socialismu. Této části práce je také věnována poměrně velká pozornost, poněvadž charakter náplně práce narátorů ovlivňoval i jejich možnost cestování v rámci provozování turistiky. Cestování v rámci organizované turistiky, tedy hlavní otázce této práce se následně věnuje část čtvrtá, která nejprve fokusuje specifika provozování organizované turistiky na českém území (a v rámci celé Československa/ČSSR) a poté možnosti informátorů cestovat do zahraničí.

Je zapotřebí doplnit, že přestože se místy objevují zmínky o odborové turistice (ROH) a rekreačních formách turismu, tato práce se zabývá především rámcem organizované turistiky v ČSSR, a to jejími aktivnějšími formami. Přestože členové mohli (alespoň podle časopisu *Turistika*, nic takového nepotvrdil žádný z pamětníků) využívat i soukromých výhod v cestování, tato práce se takovým cestováním nezabývá, neboť spadá do soukromé sféry (přestože se někteří narátoři o soukromém cestování zmiňovali).

5.1 Historie KČT a moderní turismus

Turistika na území českých zemí neměla typickou podobu západních turistických kanceláří, mnohem více se podobala turistice německé, spojené s důrazem na poznávání „vlasti a národa“ a na propagaci „národních hodnot“ Prvním českým turistickým spolkem

se stala Pohorská jednota Radhošť, z jejíhož názvu vyplývá, že jejím hlavním záběrem byly hory v okolí Radhoště. V roce 1888 vzniká Klub českých turistů (KČT), jejímž prvním předsedou byl zvolen český vlastenec a inovátor Vojtěch Náprstek. Vlastenectví hrálo u tohoto spolku nespornou roli, a mezi německými a českými kluby panovala zdravá konkurence. Ostatně české spolky si konkurovaly také mezi sebou. *Prvé turistické organizácie vznikajú v Čechách od šesťdesiatych rokov 19. Storočia. V roku 1862 vzniká Sokol, v rámci ktorého sa vyvíja nielen telovýchovná činnosť, ale aj turistická. Podmienky pre aktívnu turistiku rozhodujúcim spôsobom ovplyvnilo založenie Klubu českých turistů (KČT) v Prahe v roku 1888 so zakladateľom a prvým predsedom V. Náprstkom, známym cestovateľom a verejným činiteľom. Hlavnou náplňou činnosti KČT bolo budovanie a značenie turistických trás, výstavba turistických chát a rozhľadní, zriaďovanie študentských nocľahární (KČT otváral každé prázdniny postupne až 300 nocľahární, v ktorých do roku 1913 prespalo vyše 150 tisíc študentov – turistov), sprístupňoval historické a prírodné pamiatky a staral sa o ne, vydával turistický časopis, turistických sprievodcov a mapy, každoročne usporiadal najprv desiatky, neskôr tisíce turistických akcií (peších, lyžiarskych, vodáckych a ďalších). Zaslúžil sa napríklad aj o vznik takej významnej turistickej atrakcie v Prahe ako je Petřínska rozhľadňa a lanovka na Petřín. Turistika sa od konca 19. storočia stáva v Čechách masovou záležitosťou. Svedčí o tom aj popularita turistických sprievodcov, ktoré KČT vydával vo veľkých nákladoch, ako aj Časopisu turistů (neskôr premenovaného na Turistu), ktorý vychádza od roku 1889 a je jedným z najstarších turistických časopisov v Európe.*⁴²

Pokud jsme už částečně přirovnali KČT ke klubům německým, je na místě i srovnání se západním modelem turistiky, který už v této době podléhá komerci a kde se již objevuje role turisty jako pasivního příjemce programů turistických kanceláří. Na rozdíl od tohoto pojetí byla turistika v rámci KČT více aktivní, tudíž se nestávala pouze nástrojem ke sbírání obrazů (sightseeing), ale spíše v duchu romantismu a pod vlivem známých osobností a popularizátorů se věnuje podpoře horské a vodní turistiky, včetně podpory s tím spojených sportů. V této době se vůbec v turistice objevuje důraz právě na aktivitu.

Využití turismu a rekreace v politickém boji a ovládnutí mas se poprvé objevuje v nacistickém Německu, kde fungovalo v organizaci KdF (Kraft durch Freude). Ta jako

⁴² CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*, 2007. s. 91–92.

státní organizace zajišťovala odborové dovolené, kterými záměrně také působila jako uklidňující prvek ve společnosti. Díky dovolené si lidé odpočinuli, přišli na jiné myšlenky a nemysleli na těžkou realitu. Tato organizace byla navíc podporovaná tak, aby pokryla co nejvíce vrstev obyvatel, což vedlo ke zvyšování počtu rekreatantů a docházelo, turistika se tak stala záležitostí mas. Kontrolní, uklidňující a masové působení turistiky se projevovalo i později v době socialismu. Zde je potřeba přidat ještě jednu poznámku. Předěšlé prvky se vztahují ke vzniku moderního turismu západního střihu, který v turistice na dlouhá léta převládl. *Predovšetkým masové balíčkové formy moderného turizmu definujú realitu takým spôsobom že je život jedinca v role turistu často štruktúrovanejší a menej slobodný ako každodenný život doma, pred ktorého obmedzeniami turista v nádeji počas dovolenky uniká. Jazyk turizmu je teda často jazykom authority a sociálnej kontroly aj v súčasnom slobodnom svete.*⁴³ Poslední poznámkou však je, že masová turistika se na českém území objevila ve velkém až s příchodem socialismu, a i přes její působení vždy existovaly alternativy k aktivní turistice – zastupované právě částí organizované turistiky samotné, nebo soukromou či jinak neorganizovanou turistikou.

5.2 2. světová válka a slučování turistiky

Klub československých turistů se před 2. světovou válkou rozdělil na Klub českých turistů a na Klub slovenských turistů. Nacistický režim zakázal většinu jiných organizací jako Sokol⁴⁴, Junák, Orel (a další sportovně/turistické skupiny). KČT však mohl fungovat dále, a jak se ukázalo později, tyto organizace částečně fungovaly skryté právě pod KČT. Bylo to de facto první sloučení těchto organizací, které však technicky nebylo nijak problematické, neboť přestože se jednalo o odlišné organizace, způsob práce (například s mládeží) byl často podobný.⁴⁵ Není tedy překvapením, že již pár dní po válce začaly tyto skryté skupiny znovu fungovat a byla možnost již pár dnů po skončení války vstoupit ke Skautům.⁴⁶ Skautské, sokolské a ostatní znovuzaložené oddíly sportovních a turistických organizací byly v letech 1948–1950 oficiálně rušeny, resp. zařazovány pod Sokol.

⁴³ CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*, 2007. s. 106.

⁴⁴ Uváděný v textu i jako Česká obec sokolská nebo ČOS.

⁴⁵ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

⁴⁶ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

Vyjma jednoho z informátorů se s touto dobou pojí jejich dětství. Válka je tady jedním ze silných prvků, na který si vzpomínají jako na dobovou skutečnost, často ve spojení s omezeními (zákazy vycházení, omezení cestování, omezená školní docházka). Mnohem důležitější pro probuzení vášně k pohybu a turistice se jeví vliv jejich rodičů, kteří své děti více vedli k pohybu, častěji s nimi chodili na výlety či někam do přírody. Pokud neměli pamětníci přístup k přírodě v místě svého bydliště, jezdili s nimi rodiče mimo město, často k příbuzným, kde byli přírodě blíží.

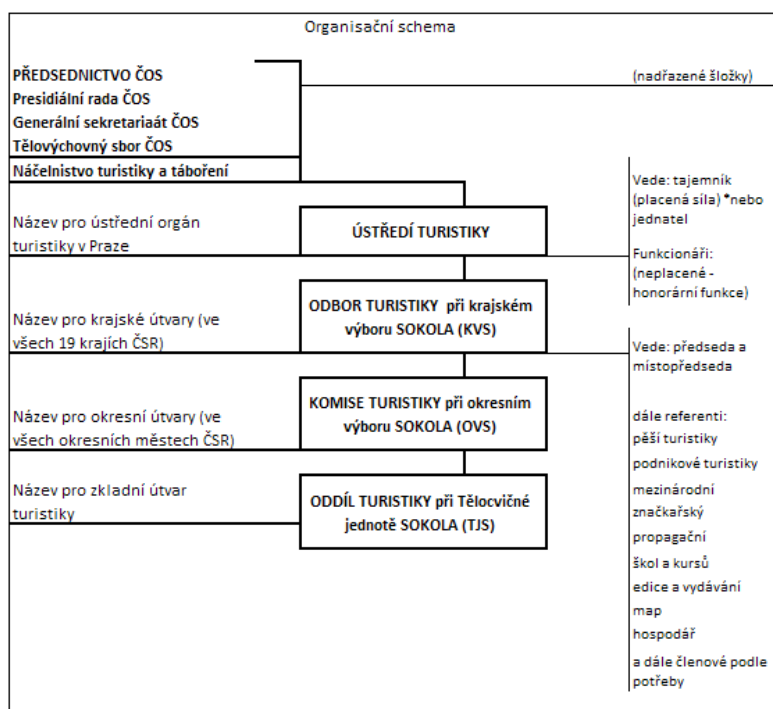
Dalším velice důležitým prvkem bylo členství v nějaké sportovní/turistické/zájmové organizaci. Nejčastěji se narátoři poprvé dostali k organizované činnosti typu turistiky, táboření či sportování v nově obnoveném poválečném Skautu, i když někteří začínali jako Sokolové. Zážitky ze skautských táborů a nabrané zkušenosti lze považovat za další faktor, který vedl dotazované k doživotnímu zájmu o turistiku. Nutno také doplnit, že zkušenosti nabrané v této době hrály roli i v pozdějším zapojení se v organizované turistice.

V roce 1948 se rozhodlo o vůdčí roli Sokola, pod který spadala všechny ostatní sportovní i turistické kluby. Od roku 1949 fungovaly sloučené spolky pod organizací ČOS a v roce 1950 byly oficiálně zrušeny oddíly všech organizací (Junáka, Orla, SČT) a zařazeny pod Sokol. Fungování turistiky vypadalo do roku 1952 stejně jako v tabulce č. 1 na následující stránce.

Z vyprávění narátorů vyplývá, že to v praktickém životě znamenalo především otázku, zda přejít se svým oddílem pod Sokol. Samozřejmě, že v plánech vládnoucí strany se jednalo o první krok k zestátnění sportovních a turistických aktivit. Tato změna se navíc netýkala pouze Skautů, jak vzpomíná pan Havelka, v té době člen Sokola: *...načež přišel únor 1948 a skončila moje činnost v Sokole. Sokolská organizace neskončila, ale procházela transformací. Dokonce ten Sokol posloužil jako podvod; za to nemohli sokolové, to naplánovali politici, že se řeklo „KČT končí, ale nebojte se, celé to převezme ČOS“. To neřekli jenom KČT, to řekli i dalším turistickým organizacím. A když je měli všechny pohromadě, tak zrušili ČOS a mohli o tom všem rozhodovat jako en bloc. Třeba „Chaty nepotřebujete, ty všechny budou jinde, ty nebudou vaše. Vy na ně možná nějak dosáhnete, ale to my nevíme ještě jak“.*⁴⁷

⁴⁷ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

Organizační včlenění turistiky v ČOS

Obrázek 1: Organizační schéma turistiky pod ČOS⁴⁸

V roce 1952 došlo ke zřízení Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS), jež přímo nahradila ideově „nevyhovující“ Sokol. Šlo o způsob, jak se odříznout od některých prvků Sokola a o další obměnu „nevyhovujících“ osob. Nově založená SVTVS začala na pokyn shora se spoluprací s ROH, ČSM, Pionýrem a později s n. p. Turista. Pro zajištění a kontrolu investic do turistiky byly nejdříve založeny koordinační komise na úrovni krajů, které měly pomáhat organizovat činnosti vydávané Sekcí turistiky ÚVS).⁴⁹ Tato fáze zestátnění byla dokončena zrušením jednotlivých sokolských oddílů v roce 1956 a přechodem všech oddílů řízených SVTVS pod nově vzniklý ČSTV. Tím bylo dokončeno zestátnění sportovních a turistických organizací, a došlo k plnému převzetí jejich agend. Turisté v této organizaci měli svůj vlastní turistický odbor (OT ČSTV).

Knapík a Franc o tehdejší struktuře ČSTV píší následující: *Vyšší organizační stupeň tvořily okresní organizace ČSTV (městské organizace fungovaly v Praze, Brně,*

⁴⁸ Zdroj: *Turistika–Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1950. s. 40.

⁴⁹ *Turistika–Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1954. s. 277.

Ostravě a Plzni) a krajské organizace. Nejvyšším orgánem ČSTV byl podobně jako u KSČ sjezd, který se konal jednou za pět let. Na všech stupních ale ČSTV fungoval vlastně jako sdružení jednotlivých sportovních svazů, svazu základní a rekreační tělesné výchovy a svazu turistiky, které disponovaly značnou autonomií. Dílčí svazy mohly například i vstupovat do příslušných mezinárodních organizací.⁵⁰

Jednou z praktických věcí tohoto přechodu bylo zestátnování majetku, které postihlo i bývalý KČT. Z více rozhovorů vyplývá, že jednou z nejcitelnějších ztrát pro turistiky byla ztráta turistických chat. Pan Nováček k tomu uvádí: *Za První republiky měl Klub asi 150 chat, které vlastnil (většinu vlastnil sám, bylo ovšem pár takových, které si už tehdy pronajímal). Po válce se to obnovilo, i když ne v plném rozsahu a za socialismu byly ty chaty převedeny na tělovýchovu, později na různé firmy typu restaurace a jídelny, nebo nějakým podnikům jako rekreační středisko a podobně. Po revoluci se podařilo několik takových chat získat zpátky a to ne vždy jakoby náhradou ale i třeba koupí, asi 15 chat pro ústředí.⁵¹* Chaty tedy byly rozděleny mezi různé podniky a odbory a později mohly sloužit především zaměstnanecké a odborové rekreaci, přičemž bylo méně místa pro samotné turisty.

Definitivní zrušení oddílů různých organizací znamenalo v mnohých případech pouze přesun pod novou organizaci a změnu názvu a části náplně oddílu. Dalšími změnami byly změny personální, kdy část narátorů přechod pod nový systém nepřijala a s oddílovou aktivitou skončila, jak například uvádí pan Havelka o své činnosti v Sokole: *Takže díky tomu, že to takhle padlo, jsem od roku 1949 do roku 1952 dělal turistiky jenom individuálně. Nejdřív s rodiči, pak s nějakými kluky, takže jsme šli jenom stanovat kolem Prahy nebo něco takového. Ale naprosto nepravidelně a individuálně.⁵²* U dalších informátorů, kteří v této době byli mladí a zapálení pro oddílovou činnost, však došlo k poměrně plynulému přechodu, přičemž jak sami uvádějí, základ jimi provozovaných činností zůstal stejný, jako v případě pana Pernicy: *...když jsme byli postaveni před rozhodnutí, zda tu svoji junáckou činnost opustit nebo v ní dále pokračovat v Sokole, tak řada z nás zvolila tu druhou možnost. Musím přiznat, že nás nebylo mnoho – asi na to měli vliv i rodiče dětí. V rámci jedné z tehdejších tělovýchovných jednot jsme vytvořili vlastní*

⁵⁰ FRANC, M., KNAPÍK, J. *Volný čas v českých zemích 1957–196*, 2013. s. 179.

⁵¹ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

⁵² Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

*turistický oddíl a pokračovali v dosavadní činnosti. Tak jsme dožili až do likvidace Sokola. No a potom zase jsme stejným způsobem s naší tělovýchovnou jednotou přešli do tzv. Dobrovolné tělovýchovné organizace (DSO) sdružující v podstatě na územním principu vždy skupinu jednot a řízené od roku 1952 Státním výborem pro tělesnou výchovu a sport (SVTVS), až jsme v roce 1957 skončili v ČSTV.*⁵³

Bylo ovšem třeba přijmout určité změny týkající se ideologie hnutí a jeho podoby navenek, např. nesměly být používány skautské lilie a znaky, jak pan Pernica uvedl vzápětí: *To ne, ty junácké odznaky a zvláště lilky se nesměly nosit. Ale skautské klobouky dlouho přežívaly, zvláště u těch starších. Otevřeně řečeno, když teda odhlédneme od té ideové části, tak stejnou náplň měl i Pionýr. Práce s mládeží byla ve všech organizacích prakticky stejná. Jenom u toho Pionýra se víc dbalo i na tu vnější formu a na ten vnější soulad s tehdejší ideologií, kdežto my jsme na turistických akcích chodili normálně turisticky oblečení a věnovali se klasickému pobytu v přírodě.*⁵⁴ Bylo ovšem třeba přijmout určité změny týkající se ideologie hnutí a jeho podoby navenek, např. nesměly být používány skautské lilie a znaky.

Šíře těchto změn závisela čistě na vedoucích jednotlivých oddílů a často byla minimální z hlediska provozování aktivit a organizace.⁵⁵ Tak to v podstatě zůstalo i po celou dobu socialismu, což naznačuje i vyprávění pana Nováčka, který o době dvacet let pozdější uvádí: *Je třeba říct, že jak si to vedoucí v oddíle udělal, takové to měl. Do vnitřní činnosti té struktury, když tam prostě neprohlašoval, že jsme skauti a nenosili lilie na košili, tak mu vlastně do toho nikdo moc nekecal. Takový oddíl mohl mít vlastní kroj, v rámci těch možností vlastní prvky, výšivky a podobně na kroji.*⁵⁶ Hlavní činností tak zůstávala turistika a provozování táborů.

Ne všichni však přešli pod nově organizovanou turistiku, pan Holenda popisuje: *Skončil jsem tak, že v 50. tehdejší režim skauty rozehnal a byli začleněni do Pionýra. Svaz mládeže, český Pionýr, tak nějak se to jmenovalo. No a samozřejmě, místo hnědých šátků rudé šátky, místo kyticek a táboření nějaké sliby a blbnutí u nějakých pomníčků, to nám nic neříkalo, tak jsme nepřestoupili. Zmizeli jsme a udělali jsme trampskou partu, z bývalých*

⁵³ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁵⁴ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁵⁵ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁵⁶ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

*skautů a skautek, takže jsem začal v 50. roce po skautování trampovat.*⁵⁷ Další alternativou byl tedy neorganizovaný tramping, ke kterému se mohly uchýlit takové oddíly, pro které nucené změny představovaly příliš velké odchýlení od názorů a zvyklostí. Přestože nebylo tramské hnutí státem podporované, existovaly způsoby jak se trampingu věnovat během celého období socialismu.

5.3 Turistika v době upevňování socialismu

Do roku 1956 fungovalo řízení SVTVS a docházelo k zavádění nových prvků do turistiky po vzoru sovětské fyskultury, které měly podporovat ideologický, výkonnostní a sportovní charakter turistiky. Docházelo také ke změnám vedení a poměrně rázné diskusi o skautských prvcích v turistice. Od roku 1956 došlo k zapojení turistiky do ČSTV, která s menšími změnami v názvu a struktuře fungovala až do roku 1988. V následující době došlo k upevňování zaváděných prvků a ke snahám o „masovost“ turistiky a co největší zvětšování členské základny.⁵⁸

Pro mnohé z informátorů výše zmíněné období znamenalo jejich školní léta. Ti z pamětníků, kteří zmiňují poměry ve škole, shodně uvádějí, že se po studentech a studujících běžně požadovala určitá forma prorežimní aktivity, která mohla nabývat různých podob, např. věnování se na vyšší úrovni sportu nebo aktivní činnost v ČSM (kterou však konkrétně uvádí pouze jeden z dotazovaných). Neoficiálně existovaly způsoby, jak se například účast na stavbě mládeže dala vyměnit za tichou toleranci tramské činnosti. U narátorů, kteří později studovali vysokou školu, často docházelo k přerušení turistické/sportovní činnosti z důvodu soustředění se na studia.

Zde je na místě zmínit, jak a kdy se vlastně informátoři dostali přímo k turistice v ČSTV. Dva z pamětníků přešli rovnou do oddílů turistiky díky vysoké aktivitě při práci s mládeží již v době proměny turistiky na organizovanou kolem roku 1950. Pět informátorů se do OT ČSTV dostalo v (nebo při) zaměstnání, všichni s průběžnou činností v turistice/sportu s tím, že jeden z nich se věnoval trampingu (tedy neorganizované turistice). Konkrétní příběhy se samozřejmě liší v intenzitě prováděných činností, způsobu

⁵⁷ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

⁵⁸ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955–1958.; *Turistika–Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy*. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1959–1961.

zapojení a důvodů pro zapojení se do organizované turistiky. Zatímco někteří z informátorů hledali možnost práce s mládeží, jiní se mohli zaměřovat na výkonnostní prvky v turistice či přímo její sportovní náplň.

Dalšími prvky, které se dále projevují ve způsobu zapojení do turistiky je stěhování (nejčastěji právě za prací), kdy pamětníci našli oddíl buď v novém zaměstnání, nebo v místě nového bydliště. Dobu zaměstnání většiny narátorů můžeme hledat v rozmezí od roku 1956 přibližně do roku 1967, což lze odvodit z rozvorů, doby jejich narození a délky studia.

Zde končí striktnější držení se časové osy, které s ohledem na různost rozhovorů a množství informací nelze úplně jednoznačně dodržet. První z charakteristik, které se dají řadit k začátku období vzniku nového sovětského pojetí turistiky, jsou však nově zaváděné prvky. Ty u některých informátorů hrály velikou roli v samotném vztahu k turistice, byly jejich motivací a někdy i hlavní činností. Do způsobu provozování ovšem zasahovaly i v případě „normálního“ působení, organizační činnosti, či možnosti cestovat.

5.4 Nové prvky v turistice

Společně s přechodem turistiky do státem řízené organizace přišlo i zavádění prvků, které se do té doby v turistice moc nevyskytovaly a jejichž původ se dá přisoudit sovětskému vlivu. Jedním pamětníků bylo rozporováno, zda dané prvky naplno skutečně fungovaly i v Sovětském svazu⁵⁹, nicméně jejich vliv se v průběhu sledovaného období po zavedení projevil.

Z prvních ročníků časopisu *Turista* (ročníky 1949–1954) lze vyčíst, že turistika v novém socialistickém pojetí (které se vymezuje proti údajně kapitalistickému pojetí vládnoucímu předtím ještě například v KČT) bere tento fenomén spíše jako sport, či dokonce jako přípravu na činnosti branného charakteru.⁶⁰ I proto je znát snaha o celkové

⁵⁹ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

⁶⁰ „*Turistika je především sportovní cestování. Turista cestuje, aby viděl na vlastní oči, aby poznal z vlastní zkušenosti: získá tím přímý dojem a jasný názor. To mu jinak nedá žádná kniha, žádný průvodce, žádná mapa.*“... „*Mladé přivábí do turistických složek živější ruch, bohatší náplň a především zvýšení sportovní stránky a soutěžení. ...značná část praktického a zvláště technického výcviku může být i v turistice vedena soutěžní formou, neboť dosažené výsledky mohou být zajímavě přezkoušeny závodem a soutěží...v orientaci v terénu, v stavbě stanů, ve vaření v poli, v pozorování, v zdolávání přírodních překážek, v ovládnání lyží, kola, lodky, v pochodování s přítěží v létě i v zimě, v pochodu.... Branná hodnota všech těchto úkonů a*

uchopení a řízení turistiky, při organizaci se projevující v přímé i nepřímé kritice turistiky prováděné neorganizovaně či pro „vlastní potěšení“. Toto nové pojetí se postavilo proti původnímu významu turistiky z doby těsně po přechodu pod Sokolskou organizaci, která na KČT de facto navazovala.

V uchopení turistiky jako sportu jsou vidět snahy o vtěsnání turistiky do rámců a pravidel. Cíle takového pojetí jsou potom měřeny počtem oddílů a úspěchů jejich členů. Na této bázi byly plněny úkoly, pořádalo se stále více závodů a udělovalo se množství odznaků (kdy počet udělených odznaků závisel i na splnění plánu udělení odznaků). Orientační závody⁶¹ byly například původně zavedené v návaznosti na zvýšení brannosti obyvatel ČS a postupně se OZ rozdělily na „profesionální“ úroveň pořádanou jako systém závodu a následné mistrovství a „amatérskou“ úroveň, v duchu masové turistiky a méně náročnou.⁶²

S pojetím turistiky jako vrcholného sportu kolidovalo pojetí turistiky jako prostředku pouhého cestování. Záhy byly zájezdy rozlišeny na putovní pro silnější a pobytové pro slabší. Jako výsledek některých rozporů v tehdejší turistice bylo pak logické rozdělení v rámci „turistiky“, kdy sportovní zaměření bylo zastoupeno například pořádáním závodů vyhovujícím spíše aktivním sportovcům, kdežto turistika jako prostředek nesportovní aktivity a poznávání se odrážela ve vydávání průvodců a pravidelnými výlety.

Snaha pojmout turistiku jako sport se projevovala jak v člancích zabývajících se čistě lidskou fyziologií a správností jednotlivých cviků a prvků nalézajících se v turistice (například velice podrobného popsání správného držení těla při chůzi). V časopisu *Turista* se například začínají objevovat například přesně rozřazené popisy obtížnosti turistických prvků a výkonů včetně tabulkových přehledů, jež mají sloužit k orientaci a hodnocení turistiky jako sportu. V konfrontaci s prameny ze SSSR dochází i k vyjasnění turistického názvosloví tak, aby ladilo s novými cíli turistiky.⁶³ Jedním ze zajímavých poznatků je i ten,

znalostí je samozřejmá... Tedy turistika je... sportem. Avšak sportem nezávodním.“ Viz *Turistika--Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1951. s. 201–204.

⁶¹ Dále v textu i jako OZ.

⁶² *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955. s. 89.

⁶³ „Výlet není řádné označení a odkazuje na Kondelíkovskou minulost turistiky. ...snad by vyhovovalo označení vycházka.Je také pravda, že první pokus o naše vlastní názvosloví je v překladu Adělungovy knížky – a tato terminologie se mu zřejmě nezamlouvala.je třeba veřejnost konečně přesvědčit, že nejde o moderní nátěr starožitného výletnictví, ale o turistiku skutečně novou, ideovější, odbornější, hodnotnější,

že stanování bylo v této době chápáno jako vhodná a atraktivní forma „sportovní“ turistiky (ovšem za předpokladu, že bylo organizované).

Tyto nové prvky v turistice byly přijímány se smíšenými pocity. Některé se uchytily, případně získaly určitou populární podobu (například orientační běhy), ale částí turistů byl negativně přijímán fakt zavedení právě výkonnostních tříd a sportovních výkonů do turistiky. Zatímco pro jedny se jednalo o větší motivaci a oživení,⁶⁴ pro jiné porovnávání výkonů, měření časů a sportovní fyzická zátěž do turistiky nepatří.⁶⁵

Čtyřmi prvky, které byly zvláště sledovány v této práci (na základě vytipování z časopisu a zmínek z rozhovorů) jsou odznaky zdatnosti, zavedení výkonnostních tříd a odznaků, orientační závody a kulturně poznávací činnost.

5.4.1 Odznaky zdatnosti

Nové prvky socialistické turistiky byly přísně zaměřené na výkonnost a fyzický trénink (sovětská *fyskultura*). Jeden z narátorů vzpomínal na zavedení *Tyršova odznaku zdatnosti*, které prý mnoha starším členům mohlo činit potíže. Jeho plnění bylo jedním z prvních symbolů spojení ČOS a nového pojetí sportovní turistiky).

Později došlo k přeměně této akce na *BPPOV (Bud' připraven k práci a obraně vlasti)*, čímž vlastně došlo k odstranění sokolské symboliky z názvu tohoto závodu. Zároveň lze říci, že takové prvky byly lépe přijímány především mladšími ročníky, kteří s jejich plněním neměli takové problémy. Ostatně jedním z cílů zavedení těchto nových prvků bylo přilákat do turistiky mladé lidi.⁶⁶

5.4.2 Výkonnostní třídy a odznaky

Další z raných zavedených prvků bylo zavedení výkonnostních tříd a odznaků. Podle sovětského vzoru došlo nejprve k rozdělení obtížnosti turistických výprav. Na

užitečnější, sportovnější a při tom stejně zajímavou a lákavou.“, *Turistika—Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1954. s. 25.

⁶⁴ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017; rozhovor s panem Gerhardem Streubelem, Praha 5. 10. 2017; rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

⁶⁵ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁶⁶ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955. s. 89.

výpravy vyššího stupně nesměl nikdo bez odznaku vhodného typu. Vzorem byly odznak *Turista SSSR*, lyžařské odznaky *GTO1* a *GTO2* a konečně nejvyšší odznak *Alpinista SSSR*. V časopisu *Turista* všudypřítomné tabulky turistů a jejich úspěchů (v orientačních bězích, sbírání odznaků, atp.) pak dokazují snahu o zatraktivnění turistiky v očích veřejnosti právě skrze možnosti porovnávání výsledků a dosahování jasně daných cílů.⁶⁷

Na základě příliš přísných pravidel pro získávání odznaků *TČSR*, jich bylo ze začátku (do roku 1954) uděleno příliš málo (stovky). Byly proto celkově zjednodušeny pravidla jejich udílení. Množství udělených odznaků bylo nejdříve nedostatečné i u udělených výkonových tříd, u nichž byly do roku 1956 snižovány nároky.⁶⁸

Obrázek 2: Odznak Turista ČSR a Odznak 100 jarních km⁶⁹

⁶⁷ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955–1958.; *Turistika–Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy*. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1959–1961.

⁶⁸ *Turistika - Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1950–1954.; *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955–1958.

⁶⁹ Soukromá sbírka pana Roberta Maška.

Obrázek 3: Výkonnostní odznaky za lyžařskou, pěší a cykloturistiku (zleva bronzové, stříbrné a zlaté)⁷⁰

Po přestupu turistiky do ČSTV byly provedeny změny v udílení odznaků tak, aby jejich získávání bylo ještě jednodušší a lépe na sebe navazovaly. Vznikly tak bronzový, stříbrný a zlatý odznak turistiky – na něž navazují výkonnostní třídy (III., II., a I.) pro sportovněji založené turisty. Dále se objevily i odznaky „100 jarních kilometrů“ (1957) ke stejnojmenné akci propagující turistiku a zavedení odznaku *Turista – značkář* (1958).⁷¹ Podle získaných odznaků (jejichž udělování bylo možné jednoduše sledovat) a následného rozlišování obtížnosti turistických výprav šlo dobře vybírat, kdo na jakou výpravu kam půjde. Takových výprav se totiž mohl teoreticky zúčastnit jen majitel určitého odznaku.⁷² Je nutné ovšem vzít v potaz i to že získání odznaku mělo i praktickou funkci, jež spočívala v tom, že se na nepřiměřeně náročnou výpravu nevydal naprostý amatér. To například prakticky platilo pro tematické zájezdy pořádané Sport-turistem.

Zavádění výkonnostních tříd a jejich odznaků bylo většinou informátorů přijímáno kladně. Pro některé se jednalo o jeden z hlavních taháků nové turistiky motivující k dalším

⁷⁰ Soukromá sbírka pana Roberta Maška.

⁷¹ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955–1958.

⁷² „Existovaly tři odznaky zdatnosti BPOV, PPOV I. a PPOV II. Dále zde byly tři odznaku turisty OMT ČSR I., OMT ČSR II. a OT ČSR. Následovaly jednotlivé sportovní kategorie III. VT, II. VT a I. VT, zakončené získáním titulu mistr sportu.“, *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. s. 101.

a dalším výkonům.⁷³ Například po absolvování určitého počtu lyžařských přejezdů mohl být udělen lyžařský odznak⁷⁴ apod. Odznaky byly také symbolem dosažení určité úrovně v turistice. Výkonnostními třídami se mohl organizovaný turista dostat až k titulu mistra turistiky. Některým zvláště aktivním turistům pak mohl být udělen i titul zasloužilého mistra turistiky.⁷⁵

Dosažení určitého stupně výkonnostních tříd bylo i základem pro získání titulů vedoucího a cvičitele. Všichni pamětníci tedy jsou držiteli alespoň nějakého z nich. Tyto tituly byly spojeny i s množstvím školení, na která ovšem byli připuštěni pouze takoví jedinci, kteří vyhovovali svými dosaženými výkonnostními stupni.

Obrázek 4: Titul mistra turistiky včetně odznaku⁷⁶

⁷³ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

⁷⁴ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

⁷⁵ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

⁷⁶ Soukromá sbírka pana Roberta Maška.

Obrázek 5: Titul zasloužilého mistra turistiky včetně odznaku⁷⁷

5.4.3 Orientační závody

V roce 1952 se zavedly *Turistické orientační závody* navazující na původní *Turistické branné závody*. Jednalo se o pečlivě hlídané a pořádané, náročné orientační závody. V letech 1955 a 1956 začínají diskuse o sportovním pojetí turistiky, které vedou k uvolnění a zjednodušení pravidel orientačních závodů.⁷⁸ Následně se také snížil důraz kladený na orientační závody. Tato diskuse se také projevila v pokusech o jasnější vymezení vztahu mezi sportovními a turistickými oddíly.⁷⁹

Orientační závody byly více než polovinou narátorů přijímány kladně. Z nich se často mnozí z nich v nižším věku těchto závodů aktivně účastnila. Informátoři, kteří pracovali s mládeží, pak často trénovali a cvičili své svěřence právě na orientační závody, kde nezřídka dosahovali úspěchů. Jedním z vypravěčů, kterého se tyto závody týkají, je

⁷⁷ Soukromá sbírka pana Roberta Maška.

⁷⁸ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955. s. 89.

⁷⁹ „Zatímco sportovci používají „přesunovacích prostředků“ k dosažení svých cílů, turisté používají „přesunovacích prostředků“ pouze k pokračování své činnosti. V důsledku byli za turisty považováni ti, kteří se daným činností jako cyklistice, kanoistice či lyžování nevěnovali závodně.“, CHYSKÝ, J. Co nás nejvíce zajímá? *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955. s. 3.

pan Mašek: *Začal jsem dělat orientační běh. Dokonce mám průkazku trenéra mládeže. Musel jsem zase absolvovat školení od trenérů, tam nám přednášeli doktoři a největší esa, který to znali. U Nového Boru, tam je středisko velké. Jezdili jsme, vyhráli jsme Český pohár a tím jsme s oddílem přestoupili do celorepublikové (soutěže). Tam jsme se ovšem udrželi jen rok a jezdili jsme na závody až na východní Slovensko.*⁸⁰

5.4.4 KPČ - Kulturně poznávací činnost a ideologie

Tato práce se nesoustředila přímo na kulturně-poznávací činnost, která alespoň podle metodiky měla být jednou z činností, kterými se turistika dá nejvíce ovlivňovat a kterou se dají turisté nejlépe dozvídat o ideologické složce. Přesto je nutné se o ní zmínit, přestože částečně mohla ovlivňovat cíle cestování pamětníků, zvláště co se týká tuzemska. Ze článků v časopisu *Turista* například vyplývá, že v některých především nižších oddílech panovala neochotou vedoucích při zavádění nových metodických pokynů do praxe.

Z jednoho z rozhovorů vyplynulo, že v praxi skutečně existoval rozdíl mezi tím, co bylo představováno oficiálně a tím, co se objevovalo ve skutečnosti, především co se týká vybírání cílů. Ve městě, kde byla pořádána prohlídka, tak mohly historické architektonické památky nebo jiné pamětihodnosti, ovšem účastníkům měla být ukázána hlavně pamětní deska založení dělnického hnutí. V praxi však opět záleželo na vedoucím či průvodci, kterým z objektů určí důležitost a budou o nich povídat.

Vlivy ideologie se ovšem neobjevují jen u Kulturně poznávací činnosti. Z analýzy časopisu *Turistika* vyplývá, že ideologie musela například být povinnou součástí prováděných turistických školení. O tom do jaké míry však takové ideové působení fungovalo, si lze udělat představu z některých rozhovorů. Pan Vaňura například o ideologii na školeních uvádí: *To si ani nevzpomínám, myslím si, že ti co vedli ty školení, že byli zapálení turisté, odborníci, a snažili se nezatahovat politiku do této činnosti... Dá se říct, že v turistice jsme se snažili vždycky být nadstraničtí, abychom nikomu nesloužili.*⁸¹ O situaci v 80. letech pan Nováček na to samé téma uvádí: *Pak už jsem začal zase já připravovat školení pro ty mladší... Nějaký tlak na nějakou ideologii v tomto směru já nepamatuji ani*

⁸⁰ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017; výrazných úspěchů dosáhl se svým oddílem i pan Jiří Linhart, viz kapitola o oddílových zájezdech.

⁸¹ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

v těch 80. letech, tam se to skutečně věnovalo té odbornosti.⁸² Je také pravda, že jak odborné publikace, tak obsah časopisů *Turistika/Turistika a horolezectví/Turista* svědčí o tom, že tlak na silnou ideologickou složku v turistice byl především v prvních letech (od roku 1950 do roku 1956) a poté došlo k uvolnění.

5.5 Metodická činnost

Jednou z důležitých funkcí metodiky bylo zajištění bezpečnosti turistických podniků. Například se poprvé na základě metodických textů cvičili vedoucí v bezpečnosti, u některých forem turistiky pak vznikaly jakési první bezpečnostní pokyny, jak správně provozovat určitou činnost. Tato část byla poměrně kladně přijímána a i na stránkách časopisu *Turistika* bylo diskusím ohledně bezpečného provozování turistiky a zajištění správného vybavení věnováno hodně prostoru. Předávání nově zaváděných metodik bylo především součástí školení. Jak uvedl jeden z narátorů, bylo položení takových základů důležitou součástí metodické práce.⁸³

Co se potýkalo s horším přijetím, bylo metodické snažení o určitou podobu turistiky ve smyslu její ideologické náplně. Zde se například jednalo o snahy rozšířit provozovanou turistickou činnost o vzdělávací náplň či snaha o kulturně poznávací činnost (KPC). Ta byla jedním z "nově" zaváděných prvků v socialistické turistice. Na nižších organizačních úrovních docházelo k nezájmu ze strany vedoucích, kteří si svou činnost dělali dále víceméně po svém na základě svých zkušeností, aniž by se chtěli na takových nových počínech podílet. Pamětníci se shodovali na tom, že celkově náplň turistiky spočívala především na jednotlivých vedoucích, kteří se takovou metodikou řídit mohli, ale také nemuseli. Pan Pernica na toto téma řekl: *Obsah byl tvořen tělesnou přípravou, odborně technickými znalostmi, které umožňovaly bezproblémový pobyt v přírodě, a kulturně poznávací náplní, která má být vlastní podstatou turistiky. Při tom těžiště turistické činnosti mládeže se má soustřeďovat zejména na první dvě složky jejího obsahu, zatím co u dospělých bude spíše převažovat složka třetí. Pokud se týká forem turistiky, tak ty tvořily především vycházky a výlety, ale i tábory, u dospělých pobyt na turistických základnách a konečně masovější formy jako byly třeba turistické cesty a turistické srazy.*

⁸² Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

⁸³ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

*Později se k těmto formám přidaly i turistické pochody, a abychom se alespoň poněkud přiblížili hodnocení turistické výkonnosti, tak zápočtové cesty, které umožňovaly alespoň částečně hodnotit turistickou výkonnost. Na těchto základech jsme na různých seminářích předkládali své představy o tom, jak by se moderní turistika měla provádět. ...V každém odboru byl v podstatě určitý kádr zkušených vedoucích a cvičitelů, kteří své skupiny vedli zpravidla již i více let. Ti měli své zaběhané způsoby vedení vycházek a výletů a neměli velké pochopení pro novoty, které jsme se pokoušeli zavádět. Takže toto nové pojetí turistiky se spíše uplatňovalo u těch mladších vedoucích a cvičitelů, kteří teprve vycházeli z různých školení a učili se své skupiny vést.*⁸⁴

Neochota a nezájem zvláště o ideologickou činnost v některých oddílech byla místy kritizována na stránkách časopisu Turista. V průběhu času se ovšem měnily důvody takové kritiky. Zatímco někdy byly kritizovány funkční a základní činnosti, jejichž jedinou vadou byly Skautský či jiný původ, jindy se kritika týkala spíše vlašnosti určitých oddílů v aktivitě či ideologické přípravě. Tento „nezájem“ se projevoval v průběhu celého období socialismu a neodstranily ho ani průběžné snahy nejvyššího vedení, jak svědčí výpověď pana Nováčka z poloviny 80. let. *Potom došlo k tomu, že někde se této naší tábornické činnosti domácky politické orgány, začaly proti tomu vystupovat a chtěly nás zničit. Vyloženě na to udělaly nějaký plán, který znamenal zrušit oddíly s tím, že tyhle oddíly jsou zakuklení skauti a je třeba je rozprášit. Kupodivu tehdy se za nás ti naši policajti postavili a řekli ne... Ne všichni tehdy byli špatní a i v tomto směru se dalo najít zastání. To bylo kolem toho roku 1984 až 1987.*⁸⁵

Boj se stíny režimem zavrhovaných, ovšem fungujících prvků v turistice (signalizace, táboření, uzlování, apod.) probíhal, především kvůli jejich vazbě na minulost nevyhovujících organizací typu Junáka nebo Sokola. Zde se však ukazuje jistý rozpor. Přes kritiku takových metod se ukazovaly jako účinné, což místy pouze k jejich úpravě tak, aby vyhovovaly sovětské doktríně.⁸⁶ Návaznost na „nevyhovující“ organizace se nejvíce projevovала především v turistice mládeže.

⁸⁴ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁸⁵ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

⁸⁶ „V těch starých – junáckých – disciplínách nevidím nic výchovně závadného. Myslím si však, že je mnoho důležitějších věcí, které musí turista zvládnout. ...Kromě tělesné zdatnosti a výchovné stránky i řadu technických věcí: opravy kola, lodě, fotografování, znalost předpisů v dopravě atd. ...Zůstává ještě jeden velký problém. Je jím výchovné využití prvků romantismu v turistické práci s mládeží. Vyhýbat se romantice je nesprávné. Bude to však romantika jiná než dřív. Hry na zálesáky, boj s Indiány, pašeráky, můžeme

Metodičtí pracovníci se ovšem často snažili dát dohromady ucelené znalosti o turistice a tím turistiku postavit na nějaký teoretický základ. Znalosti všech původně sloučených organizací (Sokolu, Skautu a dalších) o vedení a organizaci byly neustále srovnávány a doplňovány o nové prvky, ať už bezpečnostní vycházející z posunu v době (týkající se vybavení či nových technik a forem turistiky) tak například prvků sovětské turistiky, které byly povinně zaváděny. Zde se jedná především o KPČ, sportovní podoby turistiky (včetně orientačních závodů) či zavedení odznaků a turistických stupňů (odemykajících turistické možnosti a sloužících zároveň jako motivace).

5.5.1 Propagace

Snaha o atraktivitu a propagaci turistiky byla kromě největších a zavedených akcí hozená na jednotlivé oddíly, které si musely povětšinou poradit samy. Nejednalo se pouze o nedostatek propagační činnosti v oddílech (odbyvaným přednáškám a zanedbávaným vývěskám), na což bylo poukazováno spíše kvůli ideové výchově. V době o které se bavíme, tedy od roku 1950 do roku 1988 byly hlavními informačními a propagačními prostředky samotné turistické akce. Na nich se lidé scházeli, vyměňovali kontakty a předávali si informace o dalších akcích. Dalším způsobem byl samozřejmě tisk letáků o připravovaných akcích a vydávání článků v periodikách. V tomto případě se jednalo nejvíce o časopisy, např. *Krásy přírody* nebo *Turistika/Turista*. Podle informátorů se ovšem hodně využívaly i podnikové noviny a časopisy, díky kterým vlastně každý zaměstnanec mohl fungovat jako propagátor. V případě akcí lokálních se využívala místní periodika. K propagaci místních akcí se také hojně využívaly vývěsky, na které se vyvěšovaly plánované podniky a také věci ideologii propagující. Jedním ze zajímavých nástrojů propagace bylo vydávání kalendářů s dopředu naplánovanými akcemi. Informační kalendáře jsou v KČT vydávány dodnes.⁸⁷

Dalším z prvků, o kterém se narátoři částečně zmiňovali v jiných souvislostech, bylo pořádání akcí pro velké množství lidí, které bylo v souladu s tendencí přivést

nahrazovat jinou romantikou. Zde je nutná pomoc pedagogů. Boj utlačovaných národů, hrdinství partyzánů, odvážné polární výpravy a všechno ostatní, co dnes lidstvo prožívá, dává moc přitažlivé romantiky nejen pro mládež, ale také pro nás starší.“ Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1958. s. 24.

⁸⁷ Rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017.

k turistice co největší masy lidí. Jednou z takových propagačních akcí se od roku 1957 stává akce „100 jarních kilometrů“, jež se setkala s pozitivním ohlasem a které podle pravidel šlo zdolat i za pomoci mototuristiky. Po tomto úspěchu byly od roku 1958 vydávány i odznaky za jejich zdolání.

PODMÍNKY SOUTĚŽE „100 jarních kilometrů“

mládež od 10 do 15 let:		dospělí od 16 let:	
absolvovat:	50 km	pěší turistiky	100 km
nebo	50 km	turistiky na lyžích	100 km
nebo	50 km	vodní turistiky	100 km
nebo	125 km	turistiky na kole	250 km
nebo	250 km	mototuristiky	500 km
(jen jako spolujezdec)			

Tabulka 1: Podmínky soutěže "100 jarních kilometrů"⁸⁸

5.5.2 Mapy

Jednou z nedílných součástí výbavy každého turisty byly a jsou mapy. Přestože KČT již vydával mapy a průvodce před druhou světovou válkou, po roce 1948 a v následných letech ukotvení turistiky ve státem řízených orgánech se jak mapování, tak vydávání průvodců muselo přizpůsobit novým podmínkám. Mapování a pohyb v terénu (jsou myšleny činnosti jako takové) byly mezi turisty podporovány, vyučovány na školeních, vyžadovány při plánování zápočtových cest i při orientačních bězích. Vydávat mapy jako takové ovšem ani později sama všezastřešující ČSTV nemohla, mapy mohly být vydávané pouze kartografickým ústavem, který musel mít povolení od armády, přičemž mapy byly v měřítku určité velikosti (1:100 000) a někdy i zčásti deformované, aby nedošlo k jejich zneužití. Jejich vydávání pak podléhalo přísné kontrole. V praxi se tedy používaly mapy vydané v dřívějších dobách a mapy většího měřítka. Zatímco někteří informátoři považovali vydávané a starší mapy za dostatečné,⁸⁹ někteří z turistů se hned, jak to bylo možné, chopili příležitosti a po roce 1988 se velice rychle zasadili o to, aby mohli vydávat série přesnějších map s čím dál menším měřítkem.⁹⁰

⁸⁸ Zdroj: *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1958. s. 14.

⁸⁹ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

⁹⁰ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

5.5.3 Průvodce

Na území Československa se ještě před válkou a také krátce po ní vyskytovalo poměrně velké množství průvodců, a přes častou neaktuálnost byly používány ještě po roce 1948. Vedoucí strana samozřejmě potřebovala smazat co nejvíce odkazů na minulost, a proto začala vydávat průvodce nové, ve kterých poukazovala na nové cíle, často spojené se slovanskou historií českého národa a cíle podporující socialistickou ideologii. Vedení turistiky ČSTV kladlo tedy velký důraz na vydávání nových průvodců, které sloužily jako jeden z nástrojů Kulturně poznávací činnosti.

5.6 Značení turistických cest

Značení nových cest a přeznačování těch starých je jedna z nejstarších činností původního Klubu českých turistů, kteří do doby po druhé světové válce dosáhli toho, že množství označených turistických cest na území celého Česka (a dříve i části Slovenska) bylo na svou dobu nevídané a neskutečně kvalitní. Dá se bez nadsázky říci, že ještě po válce jsme měli jedno z nejlepších značení v celé Evropě, ne-li přímo nejlepší.

V historii značení probíhaly časté spory o podobu značení, jak s německými turistickými spolky, tak mezi spolky českými (například KČT značkoval jiným způsobem než turisté ČOS). Hned po válce ovšem došlo k vytvoření speciálního útvaru KČT, kterému „značkařská“ činnost připadla celá.

I v nové turistice, v návaznosti na dlouholetou tradici, zůstalo jako jedno z hlavních poslání turistů značkaření. Už v roce 1950 srovnává časopis Turistika a Horolezectví naše značení s Francouzským přičemž naše vychází jako jasný vítěz nad značením kapitalistickým. Značkaři jsou vyzdvihováni jako profesionálové, jejichž činnosti je potřeba vyjít vstříc, protože čím více cest je řádně označeno, tím více lidí může provozovat organizovanou turistiku. Úspěchy a zprávy o značení a školeních značkařů a množství článků o kvalitně označených cestách však v časopisu Turistika zastihují články o nedostacích, především nedostatečném počtu značkařů. Turistická činnost jako taková ovšem vábila čím dál více lidí, kteří vyžadovali více kvalitních cest. Proto byl v roce 1958 se snahou nalákat lidi ke značkaření vytvořen odznak „*Turista-značkař*“. Odznak byl

rozdělen do 4 tříd podle počtu let a označených kilometrů. Značkáření a dobrá úroveň turistických stezek je navíc jednou z věcí, ve které bylo v dobrém zmiňováno jméno bývalého KČT.

Značení se týkalo okresních značkařů a dospělých dobrovolníků, které sháněli právě okresní značkaři. Jak jedni, tak druzí procházeli značkářskými školeními. Značení se po druhé světové válce oddělilo od turistiky a specializovalo se. S tím souvisí i několik důležitých věcí. Již po druhé světové válce došlo ke sjednocení značení (a jednotného značení a správného označování se týkaly i značkářské kurzy), došlo k vytvoření funkcí oblastních značkařů (kteří se starali o značení v určité oblasti). Tato struktura zůstává s minimálními změnami stejná dodnes.⁹¹ Značení bylo po vstupu turistiky (včetně značkařů) do ČSTV v jeho výhradním vlastnictví a došlo ke kvalitnímu materiálnímu zajištění značkářského vybavení (barvy, tabulky). K čemu však specializace moc nepřispěla, bylo samotné množství značkařů. Značkáření a udržování značených cest je náročná činnost, které se konkrétně věnovalo poměrně malé množství lidí. Existovaly poměrně úspěšné jednorázové akce, kdy se po krátkém školení do značení pod vedením značkařů mohli zapojit i turisté neznačkaři, přesto nedošlo k výraznému zvyšování jejich počtů. Současným řešením nedostatku značkařů je možnost dobrovolnictví.

Ústřední výbor turistiky prováděl každý rok revize určitého počtu tras v různých krajích, kde poukazoval na chyby a zjišťoval nutnost opětovného značení. Tímto způsobem se tedy výše postavení značkaři mohli dostat i do krajů mimo svoji působnost a tím pádem i v omezené míře cestovat v rámci značkáření po ČSSR. Jak uvedl zasloužilý značkař Ing. Pernica: *Já jsem měl vždycky – stejně jako ostatní krajští značkaři - na starosti jenom svůj kraj. Původně tedy ten dřívější velký Jihomoravský kraj zahrnující ještě Jihlavsko a Žďársko, Prostějovsko a z tehdejšího Východočeského kraje k nám patřilo dokonce i Svitavsko. Toto značně rozsáhlé území bylo mým působištěm. Kromě toho jsem se jako ústřední instruktor značení každoročně podílel i na revizích značených tras pořádaných naší ústřední složkou. Tyto revize se dodnes provádějí na celém území republiky. Revizní skupiny projdou jim přidělené úseky a o zjištěných nedostatcích ve značení napíší zprávu, která se předá místním značkařům s úkolem zjištěné nedostatky co nejdříve odstranit. Tak pomocí této revizní činnosti jsem se dostal i na území jiných krajů a sjezdil tak víceméně*

⁹¹ Rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017.

většinu republiky... (Na Slovensku) taky. I když spíš náhodně, protože to bylo rozdělené na Český svaz turistiky a Slovenský - stejně tak značení. Byla Rada značení Českého výboru a Rada značení Slovenského výboru.⁹²

5.7 Turistika mládeže

Jednou z věcí, která se nové turistice alespoň ze začátku moc nedařila, byla turistika mládeže. Problémy byly spíše vidět mezi dospívající mládeží, ovšem chvíli trvalo, než se dala dohromady výchova i těch nejmenších. Jak je již napsáno i výše, jedním z prvků provázející spojení turistiky v roce 1948 – 1952 byl odchod některých starších vedoucích (kteří se nehodlali za nových podmínek podílet na organizované turistice) a kteří s činností buď skončili, nebo ji začali provozovat neorganizovaně. I přesto se našlo dost nadšenců, kteří pokračovali v činnosti v oddílech nových. Ze stránek časopisu Turista by se mohlo zdát, že výměny vedení těchto organizací byly velikou změnou, z rozhovorů však vyplývá, že pamětníci si to však ve většině nemyslí. Někteří starší vedoucí či členové bývalých klubů však mohli být vystaveni represím ze strany státu⁹³. I po následném ustavení turistických oddílů mládeže ještě chvíli probíhal boj mezi různými „skupinami“ zabývajícími se především výchovou mládeže, včetně podoby jejich činností. Tyto problémy se projevovaly právě v jejich skřípající spolupráci. Organizace zabývající se rekreací (a pasivní turistikou, ROH) se s aktivními turisty přely o ubytovací zařízení, mládežnické organizace ČSM zase pořádaly akce ve stejné době jako turistické oddíly a tím si konkurovali. Tyto rozdíly byly pomalu smazávány od převzetí turistiky ČSTV, propojení turistických oddílů mládeže především s Pionýrskými oddíly a potlačení dětských táborů ROH. Nakonec se dá mluvit o poměrně úspěšném podchycení mládeže, kdy návrh získalo pionýrské hnutí a jeho metody, které podobně jako u mládežnických oddílů turistických vycházeli z činností původních organizací. Často pak byli mladí turisté zároveň pionýry, kterými se mohli stát ve škole.⁹⁴ Až na ideologii byly rozdíly minimální.

Narátoři zabývající se dětskou turistikou se shodují na tom, že její základy byly postavené především na zkušenostech a metodách všech původních organizací sloučených

⁹² Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁹³ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

⁹⁴ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017; rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

do ČSTV. Po původním přechodu do organizované turistiky (respektive sloučení pod Sokol a poté do organizované turistiky) přešlo dokonce velké množství vedoucích původních organizací, kteří pod novou hlavičkou s menšími změnami dělali svoji práci dál stejným způsobem.

Hlavní socialistickou organizací pro děti byl Pionýr. Informátoři shodně uvádějí, že náplň činností dětí na turistických akcích byla plně v rukou jejich vedoucích, tedy jaký vedoucí, takový oddíl. Přestože pak v některých dobách lze zaznamenat tlaky na boj s protirežimními prvky (spojenými s kořeny některých praktik například právě ve Skautské tradici), celkově se takové snahy moc neseťkaly s úspěchem.⁹⁵ To se projevil například i před rokem 1968, kdy byly na pár let obnoveny Skautské oddíly.

Pamětníci uváděli, že existovaly způsoby kontroly činnosti dětských oddílů (ať už přímo pod Pionýrem, nebo pod jinými organizacemi, jež založily oddíly dětské turistiky). Mohlo se jednat například o kontrolu fyzického stavu věcí nebo účetnictví. Když však docházelo na kontrolu náplně (a případné stížnosti) tak se takové snahy se potýkaly s nezdarem.

Cestování v rámci práce s mládeží probíhalo především v oblastní působnosti jednotlivých oddílů. Takové oddíly se spíše staraly o výběr příznivé lokace k táboření, kam se pravidelně vracely. Měly tak spíše pravidelně navštěvovaná místa v okolí, případně dále od místa své působnosti díky navázaným kontaktům.

I s dětskými oddíly se daly zařídit zahraniční podniky, pokud měli dostatečně schopného vedoucího, který takovou cestu dokázal naplánovat a prosadit. U takových zahraničních podniků se také moc nepředpokládaly potíže v podobě útěků do zahraničí, lokality pak byly podobné jako u dalších forem cestování, především tedy v zemích východního bloku.⁹⁶

5.8 Mototuristika

Moturistika je zde uvedena jako příklad spíše sportovního pojetí turistiky. Její základy vycházejí z postupující motorizace společnosti a orientačních závodů. Zatímco mototuristické závody fungovaly jako forma soutěže, výhodou mototuristiky jako způsobu

⁹⁵ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

⁹⁶ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

turistiky podle jednoho z narátorů byla možnost rychlých přejezdů mezi turisticky atraktivními lokalitami a možnost cestovat s celou rodinou, včetně dětí.

Podobu mototuristických závodů popsal pan Vaňura, který se mototuristice většinu života věnuje, takto: *Setkali jsme se vždycky buď v pátek, nebo v sobotu. Byly to dvoudenní soutěže. Nejprve se jela noční etapa, což bylo dosti náročné, protože člověk když přišel do neznámého terénu, musel se orientovat jenom v reflektorech auta, ve světle lampičky dle itinerářů a mapy. To byla kratší etapa. Na druhý den ráno se hned startovalo po krátkém spánku, podle toho kdo kdy dojel, protože se dojíždělo i ve čtyři hodiny ráno. V osm hodin se startovalo do denní etapy, která byla delší. Výsledky obou etap se sčítaly dohromady. Je jasné, aby se to mohlo vůbec konat, protože pořadatelem obyčejně byl tzv. Svazarm, to byl v socialismu nástupce Automotoklubu, tak tam musela být střelba, hod granátem, odhad vzdálenosti a miniorientační pěší závod, kde jste musel terénem se dostat přes nějaké kontroly, někdy i s plněním úkolů... V rámci mototuristické soutěže jste dostal buď slepou mapu, nebo jste dostal souřadnice, nebo jste dostal šipkový itinerář nebo slovní itinerář, tomu se říkalo pohádka, který vás vedl neznámým terénem, po zpevněných cestách. Tam jste musel plnit různé turistické úkoly, a musel jste projet těmi určenými body.*⁹⁷

Tato forma turistiky se v práci objevuje také proto, že dosahováním kvalitních sportovních výsledků se dalo dostat do zahraničí, například na zahraniční závody, případně mohla zahraniční cesta být výhrou v některé ze soutěží.

5.9 Zápočtové cesty – pochody a přejezdy – vysokohorská, lyžařská a pěší turistika

Častou činností informátorů, kteří se nevěnovali značkření, metodické činnosti a turistice mládeže, bylo plánování a pořádání pochodů, přejezdů a zápočtových cest v rámci pěší, vysokohorské a lyžařské turistiky. Zápočtové cesty jako takové musely být až do přechodu pod organizaci ČSTV schvalovány jednotlivcům jedna po druhé, i přesto že lidé dosáhli kvalifikací k možnosti si je sami navrhnout. Až po přechodu pod ČSTV docházelo k uvolnění pravidel vytyčování zápočtových cest – které do té doby musely

⁹⁷ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

povinně procházet pouze schválenými místy v krajích, kde turisté měli svůj oddíl. Tímto krokem se ČSTV především snažila zamezit neorganizované turistice.

Pamětníci, kteří se zabývali plánováním a prováděním zápočtových cest se věnovali nejčastěji horské a vysokohorské turistice, což ovlivňovalo místa, kde se pohybovali a kde takové cesty pořádali. Narátoři často vzpomínali na povedené lyžařské přejezdy, z nichž některé se uchytily a fungují dodnes.⁹⁸

Největší výzvou bylo jejich naplánování a zorganizování. Chaty byly svým způsobem zablokované, ovšem byla možnost, že organizátor vzal na sebe zodpovědnost uspořádání přejezdu sám. Musel pak sám zařídit ubytování, které musel vykomunikovat a velice pečlivě naplánovat. Musel předem znát počet lidí, přesná místa jejich ubytování a rozdělit skupiny podle výkonností.

K organizování přejezdů se dalo dostat dvěma způsoby, buď je organizoval přímo jejich autor, nebo byly naplánovány ústředním výborem a na jejich organizaci se podílel celý štáb nebo určený jedinec. Bylo potřeba dopředu přesně naplánovat trasu na milimetrový papír, vypracovat podrobný plán a popis cesty včetně převýšení a popsání obtížnosti. Tyto podklady se pak předkládaly okresnímu, resp. krajskému výboru turistiky, který je schválil jako možné zápočtové cesty. Přejezdy, které se staly známými a konaly se pravidelně, kde se předpokládala větší účast, byly řízeny štáby, které jejich fungování zařizovaly.⁹⁹ Náročnost zařizování takové větší akce, v tomto případě akce Český kvadrant II., si lze představit z vyprávění narátora pana Maška: *Český kvadrant č. 2, který startoval v Ústí nad Labem, nebo z Děčína to dali – na tři dny... až do Domažlic... Tenkrát se přesouvali vždycky v ty svátky květnové – vždy se přesunuli k nějaké sobotě, neděli. Potom se pokračovalo celý týden k pátku. V sobotu ráno byla prezentace a končilo to až za týden. Konalo se to první nebo druhý týden o prázdninách, aby se mohli lidi zúčastnit. Jako ředitel Českého kvadrantu č. 2. jsem měl na starost 265 lidí. To jste museli - a to nebyly žádné mobily, žádné počítače – všechno předem objet, postarat se, udělat to, zajistit to... Ted' kdo tam ubytuje tolik lidí? Kde se nasnídají? Protože v poledne to už nebylo nic. My jsme jim pouze převáželi bagáž a stany. To vždycky musel být objednaný nějaký auťák. Ale to ostatní - protože večer se sešli zase další lidi - to už tam musel být vždycky celý štáb...*

⁹⁸ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

⁹⁹ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.; rozhovor s panem Gerhardem Streubelem, Praha 5. 10. 2017.

Na čtvrtém ročníku už byl takový zájem... že šly 4 skupiny po různých trasách, protože my nikdy nesehnali na jednom místě pro tolik lidí ubytování.¹⁰⁰

Podobně jak to doporučovala metodika v časopisu Turistika, bylo dobré (a celkem běžné), když si jednotliví účastníci přejezdů (zápočtových cest) rozdělili mezi sebe jednotlivé úkony spolu s takovou akcí spojené. Přejezdy byly zároveň i odpovědí na určitý nedostatek turistických chat. Místo celoročního pravidelného přístupu na určitá místa se zázemím docházelo k pečlivě plánovaným podnikům, ve kterých bylo ubytování zajištěno podle potřeby, kde se dalo. K tomu dopomáhaly i snahy o budování tzv. turistických základen, ve kterých bylo možné v letních (a na některých základnách i v zimních) měsících pravidelně přespávat a využívat je jako místa, odkud se dala provozovat turistika. Takové turistické základny byly jednoduchá turistická zařízení se stavbou a jednoduchým zázemím určená k táboření. Tato zařízení tedy byla určitým substitutem za sebrané chaty.

5.10 Organizace turistických akcí (území ČR)

Nyní se už práce dostává blíže k hlavní otázce možnosti cestování v rámci prováděných činností v organizované turistice. V této části je cestování po území ČSSR uváděno v souvislosti s organizační činností, která byla součástí i všech předchozích popsaných specializací, na které se zaměřovali vybraní informátoři. Jinými slovy, důležité pro organizaci akcí celkově byly typ vykonávané činnosti, úroveň v organizační struktuře a možnost získat povolení, kontakty a známosti.

Zároveň pamětníci uváděli, že obecně byla možnost pořádání turistických akcí všech druhů jednodušší než v současnosti. Nebylo sice možné pořádat akce v pohraničí a ve vojenských prostorách, především kvůli absenci soukromého vlastnictví bylo jednodušší získávat povolení místních subjektů k pořádání akcí a i právní stránka věci byla jednodušší.¹⁰¹ Navíc byla organizovaná turistická činnost státem podporovaná. Narátoři se akcí účastnili jako organizátoři i jako účastníci.

¹⁰⁰ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹⁰¹ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017; rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017.

5.10.1 Informace a kontakty

Jednou z důležitých funkcí organizované turistiky spolčené v ČSTV byla výměna informací a navazování kontaktů. Je potřeba vzít na vědomí i dobu, ve které ještě nebyla taková možnost komunikace jako dnes, a i možnost obyčejného telefonování měla svoje omezení.

K informační funkci OT ČSTV se jistě počítá jak vědomost o pořádaných a nově plánovaných akcích, tak určitá znalost fungování struktury a systému (jak turistiky, tak typických prvků týkajících se socialistické společnosti). Pokud bychom situaci vyjádřili slovy jednoho z informátorů, všechno bylo možné, pokud člověk věděl jak.¹⁰² Jednou z funkcí konaných akcí (na úrovni více veřejné) a zasedání vyšších orgánů OT (na úrovni vymezené vyšším funkcionářům) bylo tedy k šíření informací a znalostí, jak věci zařizovat tak, aby nakonec mohly být skutečně realizovány. Jak uvedl pan Jiří Linhart: *Ačkoliv je jedna věc důležitá, že prostě jsme se mezi sebou dozvídali - kde jste byli, kdo jsme kde, jak jsme se scházeli - na těch pochodech; těch pochodů! Nejenom ten Prčický, tak jsme si vždycky mezi sebou vyměňovali informace.*¹⁰³

Druhou rovinou je samozřejmě komunikace, která souvisí s navazováním známostí. Z rozhovorů vyplývá, že toto byla důležitá činnost všech pamětníků, na jakékoli úrovni v jakékoli části námi zkoumané doby. Pokud chtěl někdo uspořádat akci, musel vědět, na koho se má obrátit, na nižší organizační úrovni mohlo jít o domluvu místa na táboření či vyhledání kontaktu v novém místě, kde chtěl narátor akci uspořádat¹⁰⁴. Na vyšší úrovni pak turistická ústředí používala k organizaci takové lidi, kteří byli schopni sami vyhledat kontakty a zařizovat konání akcí na nižších úrovních, jako v případě pana Maška: *Zásluhou toho, že jsem byl tím mistrem, mě navrhli do Ústřední sekce. Jezdil jsem dvakrát do roka do Prahy, kde se vymyslela akce Český kvadrant. Šlo se to ze Starého města pod Sněžníkem přes Kralický sněžník a končilo to v Děčíně, kde to pokračovalo dál. „A komu to dáme na starost?“ ... tak jsem se stal ředitelem Českého kvadrantu č. 2.*¹⁰⁵

¹⁰² Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

¹⁰³ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

¹⁰⁴ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017; rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

¹⁰⁵ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

5.10.2 Turistika a cestování v rámci organizované turistiky v ČSSR

Jak je napsáno výše, informátoři se všichni shodují, že cestování v rámci organizované turistiky po československém území bylo jednodušší, než je dnes. Cestování v rámci ČSSR bylo podporované a neomezované. Přesto bylo spojeno s určitými specifikami.

Jedna ze věcí, jež je zmiňována ve více rozhovorech, byla omezená možnost si prostřednictvím OT ČSTV zařídit někde ubytování. Oficiální cesta přes místní organizační jednotky zde mohla být například příliš pomalá¹⁰⁶ nebo byly kapacity na cílových místech dopředu obsazené. Zde nepomáhalo ani to, že cílové objekty byly často přeměněny v rekreační objekty podnikových či odborových organizací s omezenými počty právě pro turisty. Jednou z možností, bylo domlouvát turistické akce přímo s provozovateli jednotlivých zařízení, což bylo možné, ovšem poměrně náročné. Další možností (pro turistiku mládeže) bylo ubytování v domech Pionýrů a mládeže, které měly určité ubytovací kapacity.¹⁰⁷

Omezení mohla vyplývat z nedostatku informací, k jejichž výměně ovšem sloužily v podstatě všechny turistické akce a propagační činnost. Pokud ovšem člověk měl správné kontakty a čas zorganizovat věci podle svého, bylo pak jednodušší uspořádat akci v podstatě kdekoliv. K legislativní části pořádání akcí uvádí pan Nováček následující: *pokud bylo povolení od určených orgánů a souhlas (tř. JZD) a nebyly nějaké stížnosti, šlo v rámci ČSSR jet prakticky kamkoliv, pokud si to vedoucí zařídili.*¹⁰⁸ Pan Holenda informaci doplňuje: *Omezení v rámci Československa tady neplatily, pokud by se myslelo nějaké administrativní. Omezení byly třeba o pohybu v národním parku nebo v chráněných krajinných oblastech. Tam omezení byly, ať to bylo vodák nebo pěšák. Takže administrativní omezení bylo ochránářský.*¹⁰⁹

Co se týká uzavřených prostor a pohraničí, bylo potřeba zvýšené opatrnosti. Kdekoliv na hranicích bylo možné potkat hlídky, které vyžadovaly povolení k pobytu v hraničním pásmu, jehož získání mohlo být spojeno i s určitými absurdními podmínkami (například mít s sebou povolení vydané v krajském městě ten samý den, kdy došlo

¹⁰⁶ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

¹⁰⁷ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

¹⁰⁸ Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

¹⁰⁹ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

k plánované akci, což bylo organizačně velice náročné)¹¹⁰ a kde i přesto mohlo dojít k potížím. Že byla na hranicích jistá omezení a bylo zapotřebí i jisté opatrnosti vyplynulo i z dalšího vyprávění pana Holendy: *Samozřejmě na hranicích s Německem, pokud to nebylo po 68. S polákama, zejména když se chodily severní hory Slovenska, jako zimní přechody na běžkách, nebo i letní přechody v okolí Babí hory nebo prostě těch Slovenských Karpat, tak tam bylo vždycky lepší stanovat víc na hloubi Československého území než - tady je sedlo, je tady pramen, támhle je hraniční patník – to nebylo to vždycky nejbezpečnější. To bylo jediný omezení daný dobou po 68 na hranicích s lidově demokratickýma sousedama.*¹¹¹ Hlavní otázkou zde bylo, proč tady vůbec chcete být? Horší situace pak mohly nastat při kontrole zahraniční hlídkou, kdy záleželo na aktuálních vztazích s danou zemí a na jednotlivých případech, přičemž horší možnou variantou bylo zadržení na zahraniční stanici.

5.10.3 Kvalifikace a školení

Možnosti členů OT ČSTV nezávisely pouze na jejich postavení v rámci organizace, ale i dalších faktorech. Z hlediska možnosti cestovat se jeví jako hlavní stupně výkonnostní třídy a získaná kvalifikace. Dosahování těchto stupňů a ocenění doslova otevíralo dveře v možnostech organizované turistiky, podnikání náročnějších turistických podniků a pomáhalo při výběru do zahraničních turistických podniků.

Časopis Turista pravidelně připravoval rubriku pro zájemce o místa vedoucích. Zde byly zdůrazňovány praktické zkušenosti a popsán způsob školení včetně požadavků. Jedním z požadavků vyplývajících z účasti na školení byla i ideová výchova, ke které kromě oblasti, ve které chtěl turistický vedoucí pracovat, měl vést svěřené turisty.¹¹²

Cvičitelé turistiky také mohli být vybíráni na základě kvalitních výkonů v turistických aktivitách a následném zájmu¹¹³. Byla také dávana možnost například vítězům pravidelně pořádaných orientačních závodů. Tito zájemci však musel projít

¹¹⁰ Rozhovor s panem Gerhardem Streubelem, Praha 5. 10. 2017.

¹¹¹ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

¹¹² „Pochopitelně ani politická výchova se vztahem na brannost a uvědomělost našich sportovců a příslušníků tělovýchovných organizací nebude chyběti v programu těchto kursů.“, *Turistika - Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1950. s. 34.

¹¹³ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

v rámci školení ideologickou přípravou.¹¹⁴ Jak však narátoři uváděli k tématu ideologie v turistice, ne vždy byl na taková školení kladen velký důraz a ideologie s postupujícími roky - zvláště ve spojení se školeními - ubývala v turistice na důležitosti.

Přestože výcvik nových vedoucích a cvičitelských kádrů nebyl nikdy podceňován, narážela zde státem organizovaná turistika na některé problémy. Často se potýkali s nezkušeností nově vycvičených kádrů. Starší vedoucí zase měli tendence tíhnout ke starším výchovným metodám, zanedbávat ideologickou výchovu a v případě výchovy mládeže používali například junáckých a sokolských praktik. Hlavně v prvních letech po sloučení tedy docházelo k výměně takových vedoucích.¹¹⁵

Jak je již napsáno v části o nově zaváděných prvcích v socialistické organizované turistice, existovaly výkonnostní třídy (podle kterých se měřily spíše „sportovní“ výkony turistů). Jednotlivé sportovní kategorie byly III. VT, II. VT a I. VT, zakončené získáním titulu mistr sportu.¹¹⁶ Pokud někdo v jejich získávání pokračoval, mohl získat i titul zasloužilého mistra sportu. Náročnost získání takového titulu dobře dokumentuje Robert Mašek takto: *Na mistra turistiky jste to musel mít ve čtyřech přesunech, normálně se tomu v turistice říkalo přesuny. Kavkaz mi uznali jako pěší vysokohorskou. Tu další lyžařskou to vidíte tady předloženou (Jeseníky – Orlické hory), vodu jsme sjeli Svatavku a celou Ohři až do Děčína. Cyklisticky jsme objeli nejdřív celé Čechy, a potom jsme začali v Novém městě*

¹¹⁴ „Plán školení:

1. den – čtení mapy a použití v praxi a přednášky o tělovýchově nového typu

2. den – orientace v přírodě s busolou a praxe, o výzbroji a výstroji, o druzích turistiky, politická uvědomělost

3. den – duševní odpočinek a hry, o druzích rekreace, počasí, zábavě na chatách, první pomoci, vlastivědný zeměpis a znalost kraje, noční výlet (mapa, busola, oheň)

4. den – o fotografování v přírodě s praxí, zkoušky z mapoznalectví i v terénu, večer politická výchova z hlediska brannosti

5. den – zkouška fyzické zdatnosti, o horolezectví, pěší tura s důrazem na vysvětlení organizace, večer ústní zkoušky z látky probrané na tuře

6. den – den lékařův, sportovní zdravotověda, ukázky první pomoci, večer politická výchova

7. den – osvojení teorie způsobu značení, vyznačení stezky a zanesení do mapy, večírek na rozloučenou, bodování kurzu

8. den – uklizení a zakončení kurzu, oznámení prospěchu a udělení odznaků“, *Turistika - Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1950, s. 35.

¹¹⁵ „Priamym výsledkom takto chápanej a prevádzanej práce bola reorganizácia turistickoj sekcie pri KVTVŠ v Banskej Bystrici. Sekcia bola doslova nabitá „známymi“ turistickými pracovníkmi, turistickými „esami“, no sekcia spala a nevedela pochopiť a uvádzať v život novú náplň turistiky... No našli sa aj takí, ktorí nenariekali a ktorí poznajú nové spôsoby práce a ktorí doteraz vykázali isté úspechy pri propagácii a prevádzaní novej turistiky. A tak sme smelo tieto nové kádre, ktoré sú nositeľom zdravých myšlienok v turistike, vzdvihli na vedúce miesta a oni prevzali riadenie sekcie.“, *Turistika - Horolezectví*. Praha: Československá obec sokolská, 1954. s. 10–11.

¹¹⁶ *Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství. 1957. s. 101.

na Slovensku – a objeli jsme celé Slovensko... A tak se stalo, že jsem měl splněno už v roce 62 tu nejtěžší - podle mě tu nejtěžší - cestu patnáctidenní, lyžařskou cestu z Karlovy Studánky až ke konci Orlických hor, přes Kralický Sněžník. To jsem splnil a tím mi byl v roce 64 udělen titul Mistra turistiky... pak za deset let jsem dostal zasloužilého mistra, protože jsem pořád pokračoval dál.¹¹⁷

Kvalifikace byla také odstupňována a bylo jí možné získat díky sérii školení. Organizovaný turista se tak díky kurzům mohl stát nejdříve vedoucím a následně cvičitelem turistiky a posléze lektorem. Rozdíl mezi prvními dvěma stupni byl například v možnosti vést obtížnější výpravy nebo více lidí najednou. Přibývaly tedy možnosti, kde se v rámci akcí pořádaných organizovanou turistikou pohybovat. K těmto dvou stupňům je z hlediska možnosti cestování potřeba doplnit ještě jeden prvek, který byl na kvalifikační stupně navázán, ovšem nebyl přímo součástí organizované turistiky. Byla to možnost stát se průvodcem Sport-turistu a tudíž se účastnit tematických zájezdů do ciziny. Pan Holenda jako bývalý průvodce uvedl: *Vedoucí a cvičitel byli ve svazu turistiky, průvodce byl ve Sport-turistu, i když samozřejmě tam byla podmínka, že musí umět jazyk na určité úrovni, někdy to bylo na úrovni státnic, někdy na úrovni maturity. Průvodce musel být bezpodmínečně cvičitel turistiky.*¹¹⁸

Dosahování vyšších stupňů kvalifikace pomocí zdolávání soustavy školení nebylo pro narátory podle jejich vyprávění nic obtížného, ostatně často se zde projevil jejich předchozí zkušenosti (ať už ze Skautu, Sokola, trampingu či sportu). Všichni zdůrazňují profesionální stránku školení, tudíž velký důraz na správné dodržování technik, bezpečnosti a správných způsobů provozování turistiky.¹¹⁹ V tomto bodě měla školení svojí úroveň nastavenou vysoko. Objevila se také kritika, že na některých školeních nebyla přikládána důležitost psychologii a vedení, protože schopnost vést skupinu by měla být kromě správné techniky a metod turistiky samozřejmostí. Pan Havelka k tomu řekl: *Když budou vést skupinu turistů tak, aby jim dokázali říct, co mají dělat. Nebo aby třeba zvolili trasu takovou, aby v žádném případě jim nedošly síly dřív než nejslabším z té skupiny. To jsem vytýkal těm školením. Ta školení dělala Ústřední tělovýchovná škola. Mě se to školení celkem líbilo, ale v praxi jsem pak viděl tady tuto slabinu. Ta byla dána i tím, že nás učili*

¹¹⁷ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹¹⁸ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

¹¹⁹ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017; rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017; rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

lyžaři, ne turisté. Ono vydat se s dvacetičlennou skupinou na přejezd Krkonoš, který se jezdil za každého počasí, to vůbec není legrace. V mlze a vánici ztráceli někteří lidé vůli jet dál. Nevěřili, že najdeme Luční boudu. Neviděli nic, měli zalepené oči a byli už prostě ve stresu. A vedoucí tohle musí zvládnout.¹²⁰ Tato kritika lze částečně podpořit i články z časopisu Turistika,¹²¹ ovšem taky může ukazovat na to, že probírané věci bylo potřeba upravovat podle kvality účastníků kurzů a například na psychologickou přípravu nemusel zbýt čas. Další informátoři se o takových nedostacích výslovně nezmiňují, možná i proto, že základy jejich činnosti (a aktivit) byly položeny v mládí např. ve Skautských oddílech, ve kterých podle všeho byl na psychologickou stránku kladen důraz.¹²² Všichni také podle svých slov školení zvládali bez problémů. Odhlédneme-li od toho, jak jednotliví pamětníci vnímali obsah školení, byl na školení jako taková kladen organizovanou turistikou velký důraz.¹²³

Co se týká ideologické části vzdělávacích kurzů, žádný z narátorů neuvedl, že by na ideologii byl na školení kladen extra velký důraz. Zatímco někteří připouští, že se jednalo o nutnou formalitu, která byla odbyta v nejkratším možném čase, další uvádějí, že ideologická školení byla přijímána normálně a že často nebyl ani problém sehnat lidi, kteří ho rádi a dobrovolně s přesvědčením prováděli, jak uvedl pan Pernica: *Pokud se týká školení vedoucích a cvičitelů, tak to mělo svůj pevný program a součástí toho programu tam byla jedna nebo dvě ideové přednášky. Vždy jsme se snažili pro jejich přednesení vybrat „rozumné“ přednášející. Ostatně je nutno si uvědomit to, že zvláště do roku 1968 tady byla spousta lidí, kteří v ten ne komunismus ale socialismus věřili. Takže zpravidla nedělalo problémy nalézt pro tyto ideové přednášky vhodného přednášejícího. Taková přednáška se jen odposlouchala, žádné zkoušky se z ní neskládaly.*¹²⁴

Celkově se pak informátoři, kromě jedné výše zmíněné kritiky shodují na vysoké kvalitě, především technického zajištění školení a jejich zaměření na odbornost. To

¹²⁰ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

¹²¹ „Do cvičitelských škol přicházejí turisté, jejichž znalosti nedosahují někdy ani úrovně turistického minima, kteří nemají nejmenší zkušenosti ve vystupování před kolektivem, neuvědomují si výchovný charakter cvičitelské práce, školu chápou spíše jako výcvikové soustředění.“ „...„Nízká úroveň frekventantů nutí pak přednášet věci, které mají být předmětem výcviku v OTTJ.“, ČERMÁKOVÁ D. Inž., předsedkyně komise učebně metodické. Více pozornosti školení. *Turistika - Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy*. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1959. s. 126.

¹²² Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017, rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

¹²³ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

¹²⁴ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

vycházelo z jejich dobré profundovanosti. Systém vynakládal velké peněžní prostředky na sport, tělovýchovu a turistiku. Byla možnost zajišťovat kvalitní lektory a účast na školeních byla zaměstnavateli proplácena, tudíž si pamětníci a účastníci na školení nemuseli vybírat v práci dovolenou.¹²⁵ Pan Holenda to popisuje takto: *Výhoda pro lidi, co o to měli zájem byla ta, že bylo relativně dost peněz... Tenkrát nebyl problém na 14 dní zaměstnavateli poslat dopis, že zaměstnanec pojede na kurz cvičitele turistiky - vodácký, vysokohorský, pěší - a tomu bude jeho mzda na dobu, kterou tam stráví refundována. Zaplatila to Ústřední škola ČSTV.*¹²⁶ Důležitou součástí pro udržení kvalifikace byla také doškolování.¹²⁷

S postupující dobou však stále docházelo ke snižování finančních prostředků vynakládaných na školení, což vedlo k omezování jejich náplně (jak ideologické, tak později té praktické) a postupnému snižování jejich kvality. Dnes probíhají školení o víkendech ve formě zkoušek před odbornou porotou, především kvůli co největším úsporám při financování a narátoři se shodnou, že jejich úroveň se přes všechny snahy zhoršila.

5.11 Cestování do zahraničí v rámci organizované turistiky

*Po prevzatí moci komunistami v roku 1948 došlo v Československu prakticky k uzavretiu hraníc. V podstate bolo zastavené vydávanie pasov, víz aj priepustiek pre malý pohraničný styk. Do roku 1953 nebolo možné súkromne cestovať do zahraničia, dokonca ani do spriatelených komunistických krajín. Po 1. júli 1956 boli povolené organizované zájazdy do komunistických krajín, zájazdy na Západ boli veľmi zriedkavé a boli organizované takmer výhradne pre podniky rezortných ministerstiev, počet voľných miest bol pridelovaný ústrednými orgánmi a bol veľmi malý, takže priemerný občan nemal prakticky žiadnu šancu sa na zájazd do kapitalistickej cudziny dostať.*¹²⁸

V roce 1957 se na III. celostátním srazu turistů, kam se sjely i zahraniční spřátelené skupiny turistů, domlouvá smlouva o spolupráci těchto národů v turistice. Otevírá se tak

¹²⁵ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017; rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹²⁶ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

¹²⁷ Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

¹²⁸ CHORVÁT, I. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času*. s. 112–113.

možnost navštívit Polsko, NDR, Bulharsko, ale i SSSR. Otevřela se ještě více cesta do Polska. Čeští turisté měli možnost sjíždět řeku Dunajec a měly povolené výlety na Polská jezera, pro cyklisty a pěší turisty se otevřely cesty k Baltu. Aktivní pěší turisté měli možnost zúčastnit se polských Raidů (obtížnějších pochodů terénem). Organizovaným turistům pak měly být v duchu zatraktivnění turistiky a přilákání více lidí poskytnuty výhody spojené s vlastnictvím „Turistického registračního průkazu“, který byl zaveden v roce 1956 a otevřel cestu do Polska. Kromě toho by měl zaručovat rozsáhlé slevy a výhody. Tímto způsobem se organizovaná turistika snažila řešit jednu z hlavních otázek, a to co má vlastně organizovaná turistika svým členům dát, aby se neorganizovali jiným způsobem.¹²⁹ Je však nutné dodat, že se o turistickém registračním průkazu informátoři nikdy přímo nezminili. Od této doby se však dá hovořit o postupném uvolňování pravidel pro cesty do zahraničí,¹³⁰ a která ani po roce 1968 nebyla tak přísně regulována.

Z rozhovorů vyplývá, že co se týká možnosti využít organizované turistiky k cestování do zahraničí, existovaly reálně tři způsoby. Všechny souvisely s určitým postavením v organizaci ČSTV a dosaženými stupni turistiky. Jednalo se o tematické zájezdy pořádané společností Sport-turist, zahraniční cesty a expedice pořádané přímo ústředím OT ČSTV, zahraniční sportovní podniky spojené s dosažením kvalitních výsledků, oddílové zájezdy pro zvláště zasloužilé oddíly a nakonec delegace. Pamětníci také uváděli, že byly výrazně jednodušší vyjet do lidově demokratických republik na

¹²⁹ „Turistickým jednotám se dekretuje stejně jako tělovýchovným a sportovním složkám a vyžaduje se od nich plnění různých povinností, které jsou přiměřené právě jen složkám tělovýchovným a sportovním... turisté ztrácejí důvěru a zájem o to, aby byli organizováni, protože svoji oblíbenou činnost nakonec mohou dělat sami bez organizace. Platí to tím spíše, že až dosud nemají organizovaní turisté žádné zvláštní hmotné výhody, které měli turisté před začleněním do tělovýchovy... Nebylo uděláno téměř nic pro to, aby turistické organizace mohly získat i ty turisty, kteří svoji turistickou činnost provádějí jen příležitostně, především o dovolených, na rekreaci, při zájezdech... Dnešní organizace nemůže těmto turistům nic dát, naopak je svým tělovýchovným zaměřením od organizovanosti často odrazuje.“, Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1956. s. 124.

¹³⁰ Celkově počet cest čs. občanů v rámci hromadných turistických zájezdů v roce 1959 jen mírně přesáhl 5 000. Naopak do zemí východního bloku putovalo skoro 140 000 občanů. I toto číslo se však vzhledem k pozdějšímu rozvoji turistického ruchu v této oblasti jeví jako mimořádně nízké. V průběhu dvou následujících let také stoupl o více 60 %. K zásadnímu zlomu ovšem došlo v roce 1963, kdy bylo cestování do „zemí socialistického tábora“ do značné míry uvolněno a k nezanedbatelnému změkčení došlo v případě zájezdů do západních zemí. Na devizové krytí cest československých občanů mělo být použito 20 % prostředků získaných v rámci aktivního cestovního ruchu, též z příjezdů zahraničních turistů do Československa. Počet československých občanů, kteří alespoň část své dovolené trávili v zahraničí, narůstal rychlým tempem. Trend dále významně podpořil nový zákon o cestovních dokladech přijatý Národním shromážděním v roce 1965., FRANC, M., KNAPÍK, J. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, 2013 s. 370.

východ. Pro představu Časopis Turista v roce 1967 uvádí, jaké formality jsou nutné k vycestování do ciziny. Ty se lišily podle typu cesty (soukromá, turistická) a typu země:

- a) soukromě – bez pozvání jen s cestovní přílohou a devizovým prohlášením k OP (Bulharská a Maďarská lidová republika, Jugoslávie)
- b) soukromě - s pozváním příbuzných či známých (NDR, Polsko, Rumunsko, SSSR)
- c) turisticky – bez pozvání (Bulharská a Maďarská lidová republika, Jugoslávie)
- d) turisticky – pouze pomocí zájezdů cestovních kanceláří (NDR, Polsko, Rumunsko, SSSR)
- e) individuální a turistické cesty – oblast NDR Erfurt a Drážďany – pouze s Čedokem
- f) individuální a turistické cesty – turistická propustka (Polsko) ¹³¹

5.11.1 Sport-turist

C. k. Sport-turist byla založená v roce 1954 jako doplněk ostatních cestovních kanceláří, jako byl Čedok a jeho hlavní činností mělo být pořádání zájezdů speciálně pro turisty. Velice rychle ovšem Sport-turist přešel i ke klasickému poskytování rekreačních pobytů pro neturisty. Nakonec se ve Sport-turistu ustálila praxe, při které na jedné straně pořádal klasické zájezdy (s náplní převážně rekreační) a na straně druhé Tematické zájezdy (s náplní náročnější, turistickou). Hlavní kancelář Sport-turistu byla v Praze v ulici Na Perštýně, jak uvádí pan Holenda.

První možností, jak se dostat na tematický zájezd Sport-turistu podle něj bylo stát se průvodcem. *Vedoucí a cvičitel byli ve svazu turistiky, průvodce byl ve Sport-turistu, i když samozřejmě tam byla podmínka, že musí umět jazyk na určité úrovni, někdy to bylo na úrovni státnic, někdy na úrovni maturity. Průvodce musel být bezpodmínečně cvičitel turistiky.*¹³²

Dále pan Holenda uvádí, jak probíhal systém vybírání zahraničních pobytů. Průvodci navrhovali tematické zájezdy, které předkládali komisi. *Tam jsem to musel půl*

¹³¹ Jak cestovat přes hranice. *Turista*. Praha: Olympia, 1967. s. 124–125.

¹³² Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

*roku předem napsat, pak na to dohlížely komise, které přidělovaly devizové prostředky, takže se to muselo předělat, protože většinou těch deviz nedali tolik. Na úpravu potřebného programu tak, abychom se vešli. Peníze byly přidělovány přímo Státní československou bankou a komise rozhodovaly o tom, jaké zájezdy budou nakonec zrealizované. Přední devizy byly určeny lidově demokratickým zemím bez Jugoslávie. Pak byla taková Jugoslávie a Dánsko, Norsko, Finsko – to byla taková druhá skupina. Tam už těch deviz bylo poskrovně a jednou za čas – pokud ten člověk odvedl ty tři zájezdy v protiskupině, mohl dostat i vedení zájezdu do Švýcarska, Itálie apod., opět ale v závislosti na dostupných devizách.*¹³³

Tyto tematické zájezdy byly podle rozhovorů nečastějším způsobem, jak se dalo přes organizovanou turistiku dostat do zahraničí. Ne všichni narátoři však byli průvodci Sport-turistu, většina jezdila jako účastníci. Pravidla pro výběr účastníků popsal pan Holenda takto: *To byl formulář, kde na první straně byla klasická přihláška na zájezd – jméno, bydliště a takhle. Na zadní straně bylo - jakou máš výkonnostní třídu v turistice, kolik zápočtových cest člověk má - třetí stupeň, druhý nebo mistr turistiky zápočtových cest - jestli je cvičitel, vedoucí, lektor. Tam byly takové čtyři skupiny a každá byla přesně obodovaná. Nahoru šel, kdo měl nejvíc bodů. Autobusy byly naplňované třiceti, později třiceti šesti klienty účastníky, plus řidič a dva průvodci. Bylo tam vždy takových osmnáct lidí, co mělo stejný počet bodů. Vedoucí toho zájezdu pak z těch osmnácti mohl třeba deset vybrat podle toho, koho už znal a jak se mu osvědčil. Prostě když byl z Plzně, mohl vzít všechny, co byli z Plzně a ještě někoho.*¹³⁴

Toto byl jediný způsob, jak mohli průvodci částečně ovlivňovat složení tematických zájezdů, výběrem z množství stejně obodovaných potenciálních zájemců. O nepsaném pravidle, že za několik provedených zájezdů na východ, byla možnost účastnit se jednoho na západ, se zmiňují i další informátoři.

Dalším ze způsobů, jak se přes tematické zájezdy dostat do zahraničí byla možnost za odměnu za dobře odvedené sportovní výkony, jako například pan Vaňura: *Na západ se mohlo a to i v rámci turistiky ČSTV, na tzv. zahraniční tematické zájezdy. Ty byly pořádané Sport-turistem. Vzhledem k tomu, že já jsem je jezdíval, jsem se k tomu dostal takovou náhodou. Byl první sraz mototuristů ČSTV a byl tady na Prostřední, nebo na Horní Bečvě*

¹³³ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

¹³⁴ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

a tam se jela mototuristická soutěž a tenkrát tehdejší předseda turistiky v Rožnově p. R. za mnou přišel a povídá „Prosím tě. ...mohl bys tu soutěž jet? Měl jsem nepojízdné auto, ale domluvil jsem se s kamarádem, soutěž jsme odjeli a vyhráli jsme zahraniční zájezd. Okružní cestu přes Rakousko, Itálii, Francii, Švýcarsko, Německo.“¹³⁵

Je nutné zmínit, že tematické zájezdy Sport-turistu měly náplň výkonnostní turistiky a jejich cesty byly zároveň vytvořeny jako zápočtové.¹³⁶ To byla reakce na původně hůře nastavený systém, kdy systém preferencí nefungoval tak jak měl, a na zájezd se tak nemusel z některých krajů dostat ani mistr turistiky. Mohly mít nějaký cíl (například účast na mezinárodních závodech) nebo téma, které spojovalo místa, kudy zájezdy Sport-turistu procházely.¹³⁷ Tyto zájezdy tedy mohly mít i určitý „rekreační“ charakter, ovšem za splnění podmínky min. zápočtové cesty.¹³⁸

Pamětníci dále uváděli, že jsou si vědomi případů, kdy se z tematického zájezdu někdo zpátky nevrátil, žádný konkrétní případ ovšem nezmiňovali. Z rozhovorů také vyplývá, že pokud existovalo podezření, že některý z účastníků bude chtít v zahraničí

¹³⁵ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

¹³⁶ „Na základně toho jsou navrhována pravidla:

1. Turistické cesty do zahraničí musí mít vždy charakter ryze turistický, to znamená, že se musí stát cestami zápočtovými I. – III. stupně obtížnosti. Tyto cesty možno absolvovat na různých přesunových prostředcích.
2. Do podmínek k zařazení do turistického zahraničního zájezdu stanovit, jakou výkonnostní třídu v turistice musí žadatel mít. Nestačí tedy pouhé splnění podmínek odznaku Turista ČSSR.
3. Pro zasloužilé pracovníky v turistice vyhradit některý ze zájezdů, který může mít charakter exkurze, nikoliv ryze sportovní.
4. Důrazně požadovat, aby na dohodnutých turistických zahraničních trasách byl dodržován přísný turistický režim (podle našich představ) a plnily se podmínky zápočtových cest s veškerou stanovenou dokumentací.
5. Jako jednu z podmínek stanovit řádnou lékařskou prohlídku, a to nejen všeobecnou, ale i zubní, pro všechny přihlášené zájemce.

V každém případě je však nutno požadovat i pro zájezdy ryze rekreačního charakteru, splnění minimálně třetí výkonnostní třídy v turistice; pro zařazení do obtížnějších tras (zvláště vysokohorských) druhou výkonnostní třídu. Na cesty s neturistickým režimem se může přihlásit každý u cestovní kanceláře Čedok, kde jsou mu zaručeny podstatně vyšší osobní výhody, než je tomu v našich turistických zájezdech.“, PRŮŠA J. K výběru zájemců na zahraniční turistické zájezdy, *Turistika - Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy*. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1960. s. 224–225.

¹³⁷ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

¹³⁸ „ÚV ČSTV za spoluúčasti ústředního odboru turistiky a turistické kanceláře SPORT-TURIST připravil tiež pre rok 1965 viac hodnotných a zaujímavých zájezdov do zahraničia. Tieto zájazdy získali v posledných rokoch najä u organizovaných turistov „velkú obľubu, pretože im umožňujú vhodne rozšíriť program turistických odborov a telovýchovných jenoót.“ „...„Športovo-turistiké zájazdy ČSTV sú preto organizované tak, že súčasne splňajú podmienky zápočtovej cesty, a to bez dokumentácie. To vyžaduje, aby všetci účastníci boli podľa pokynov vedúceho na cestu všestranne pripravení, mali potrebnú výstroj a výzbroj, zodpovedajúce charakteru cesty, a potrebnú fyzickú kondíciu“, *Turista*. Praha: Olympia, 1965. s. 3.

zůstat, mohly být zájezdy na hranicích vystaveny velice důkladné, přímo nevybíravé prohlídce.

5.11.2 Zahraniční cesty a expedice pořádané ústředím

Druhým způsobem bylo přímé uspořádání zahraničních cest a expedic vedením (Ústředím jednotlivých sekcí) OT ČSTV, na které ovšem mohli jet jenom jeho zasloužilí členové (kteří se například zasloužili o pravidelné konání velkých turistických akcí nebo prováděli jinou významnou činnost¹³⁹). Takový zájezd byl tedy jakousi odměnou za dobře vykonávanou turistickou činnost.¹⁴⁰

Pan Mašek k tomuto tématu řekl: *Už v roce 60 jsem přihlásil na Kavkaz a oni mě vzali. Tam byla velká skupina kolem dvaceti a jeli jsme – přešli jsme Kavkaz ze severu na jih. Ještě bych to někde našel, Vojensko-Suchovská Daroga... Třeba 62 lidí se přihlásilo, když lyžaři konali první přechod hlavního pohoří v Bulharsku. Hned rok na to jsem se stal členem expedice Mongolsko (1971). Mělo to být Mexiko, ale to nám pochopitelně v té době nevyšlo, na západ. V Ústředí jsem se dozvěděl – nebo v časopisu Turista, tam byly různé akce – že třeba vysokohoráci konají nějakou akci do Rakouských alp. Tak já jsem byl za totality čtyřikrát v Alpách. Dostali jsme sice minimum (deviz), tam měli šilinky tenkrát, to nebyly ještě eura žádný. Tam jsem se seznámil s dalšíma lidmi a protože jsem byl čtyřikrát, získal jsem obrovskou zkušenost jako vysokohorák... to ostatní jedině v tom Sovětském svazu... Ty zájezdy konalo přímo ústředí, sekce vysokohorské turistiky.*¹⁴¹

Tento způsob odměňování dobře pracujících členů a aktivních turistů tedy fungoval již v době prvního uvolnění cestování za hranice po roce 1958. Jako omezení takovýchto podniků se pak v pozdější době objevuje absence aktivního prosazování takových podniků (konec 70. let)¹⁴² a nemožnost získání výjezdní doložky¹⁴³. K dalším takovým podnikům se tedy jiní nárátoři dostali až v 80. letech. O některých zahraničních přejezdech konaných ústředím lyžařské turistiky hovořil pan Havelka: *První byla cesta po našich hranicích*

¹³⁹ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹⁴⁰ Rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017; rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017; rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹⁴¹ Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

¹⁴² Rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017.

¹⁴³ Pan Havelka po roce 1968 za účast v předúnorové reformní politice, který mohl cestovat do zahraničí až v 80. letech jako vysoce postavený člen Ústřední sekce OT ČSTV. Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

z Freistadtu v Rakousku do Železné Rudy v Bavorsku. Měli jsme s sebou jenom jeden Wartburg s přívěsem, část věcí jsme měli na tom přívěsu, část věcí jsme nesli s sebou. Přes hranice jsme museli přecházet pěšky, ale museli jsme být v kontaktu s tím autem, protože chtěli vidět ještě toho jedenáctého, co byl na soupisce. Tak to byla první cesta v roce 1983.¹⁴⁴ ...Druhá cesta byla v roce 1986. To jsme dvaapůl roku připravovali lyžařský přejezd ve Švédsku ve Skandinávii. Cesta vedla i neobydlenými horami za polárním kruhem v Laponsku. To se nám vydařilo velice dobře a trvalo to tři týdny. Tři týdny byla nejdelší doba, na kterou jste mohl získat výjezdní doložku, déle to nešlo.¹⁴⁵ Jak je tedy vidět z rozhovorů, byla-li vůle na straně ústředí některé ze sekcí, dalo se tímto způsobem dostat do zahraničí.

5.11.3 Účast na zahraničních závodech

Třetím způsobem jak se dostat do zahraničí byla účast na zahraničních závodech některých typů turistiky (orientační běhy, mototuristika), kam se dalo dostat pouze dosažením kvalitních výsledků nebo za odměny za dosažené výsledky. Je tedy jasné, že tento způsob se dal spíše aplikovat na druhy turistiky pojímané spíše jako sport. V tomto případě se dá jako příklad uvést právě mototuristika, jak vypovídá pan Vaňura: *To jsem říkal, že v zahraničí existovaly a existují autokluby, které mají svoje kluby. Jsou tam caravan kluby. V roce 1933 vznikla mezinárodní organizace Fédération Internationale de Camping, Caravanning (F.I.C.C.) se sídlem v Bruselu, jsme spoluzakladateli! A tato organizace pořádá světové rallye, pokaždé v jiném státě, kde jsou jednotliví členové - země této organizace zváni.*¹⁴⁶ Pan Vaňura dále uvádí: *No a dá se říct, že v té výkonnostní turistice, v té mototuristice jsme s manželkou dosáhli dost dobrých výsledků. S dvěma kamarády od nás z odboru jsme utvořili družstvo. Byli jsme v roce 1970 mistry Československa v mototuristických orientačních soutěžích... S manželkou jsme na základě toho byli zařazeni do reprezentačního družstva A Československé republiky a tehdy jsme s dalšími posádkami z družstva ČSSR vyhráli mezinárodní mototuristickou soutěž „Pohár*

¹⁴⁴ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

¹⁴⁵ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

¹⁴⁶ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

míru a přátelství“.¹⁴⁷ Kromě tohoto příkladu lze také uvést například mistrovství v orientačním běhu pořádané ve Skandinávii, uvedené v časopisu Turista.

5.11.4 Oddílové zájezdy

Čtvrtým typem byly oddílové zájezdy, které si oddíl musel naplánovat sám. Ovšem tato možnost byla vyhrazena zvlášť zasloužilým oddílům, které například zavedly a pravidelně provozovaly nějaký podnik či jiným způsobem dosahovaly významných úspěchů. V takovém případě mohly oddíly požádat o vypravení oddílového zájezdu do zahraničí. Ne vždy ale bylo takovým návrhům vyhověno a nejednalo se o běžný způsob jak se v rámci organizované turistiky dostat do zahraničí.¹⁴⁸ Sem se řadí například zahraniční zájezdy úspěšných dětských oddílů pana Linharta: *V Praze jsme byli nejlepší řadu let. V republice české řadu let mistři republiky. Nechci říct přímo evropští, ale měli jsme tady jednoho kluka vyběhaného, kterého si pozvali orientalisti. Z té naší tělovýchovné jednoty bývalé, teď tedy Tempo Praha, si vedle turistiky založili oddíl orientačního běhu a jeden náš klučina... byl juniorským mistrem světa!... Výborné výsledky, když si vzpomenu v Tatrách jedno mistrovství, no prostě naše holka a náš kluk mistry republiky. A to bylo několikrát! V turistických závodech zdatnosti i v orientačním běhu. My jsme tedy na ta naše děcka měli štěstí, že jsme sehnali takové.*¹⁴⁹ Právě dosahování takových výsledků a úspěšná aktivita oddílu mohly vést k tomu, že se pan Linhart se svými svěřenci podíval i do zahraničí. *Do Polska to nebyl problém, našli jsme si místo, odkud jsme vyjeli, které bylo v Krkonoších na Polské straně. Takové středisko, ne stanové ale chata. A tam jsme dělali výlety a cyklistické výjezdy do Polska, hluboko daleko a pak i vlakem. Na Mazurách¹⁵⁰ jsme tábořili, to jsou jezera na východě Polska. V Gdaňsku, tam děti poprvé viděly moře, když jsme jeli ze Štětína, oči vylepené na skle viděli moře poprvé. Takové zážitky a to jsme se jen projeli ze Štětína vlakem. Ale jinak jsme tam vždy někde měli dohodnuté ubytování. To byla parta, to byl prostě puťák kolem dvaceti dětí. To se muselo zařídit. Do Varšavy na zpáteční cestě, v Katovicích, tam v těch solných dolech, taková poznávací cesta a začalo to v těch Krkonoších. Takže to je příklad... Ne, i do Rakouska se dalo jet bez nějakých potíží.*

¹⁴⁷ Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

¹⁴⁸ Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

¹⁴⁹ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

¹⁵⁰ Mazurská jezera

*Rumunsko, tam jsme měli dvě putovní výpravy dva roky za sebou, až k moři. Akorát sežeňte peníze, autobus. Jeden tatínek měl autobus. Žádný problém.*¹⁵¹

Jiným pamětníkem, který se zabýval dětskou turistikou (i když v pozdější době) je pan Nováček, který takový způsob nepopisuje jako běžný. *Neuvědomuji si, že bychom měli nějaké nabídky účastnit se nějakého takového přeshraničního nebo zahraničního výletu, akce tábora. Možná že to existovalo, ale pro nás oddíly dole se takové nabídky nedostaly.*¹⁵²

5.11.5 Delegation

Další a poslední formou jak se dalo dostat do zahraničí, která vyplynula z jednoho rozhovoru, byly delegace v rámci organizované turistiky. V rámci zahraniční spolupráce byly některými z turistů navazovány v zahraničí kontakty za účelem budoucí spolupráce. Takové kontakty mohly totiž často znamenat pozvání na zahraniční turistické akce, případně alespoň budoucí pozvánku nutnou k výjezdu do zahraničí.

Jak vyplývá z rozhovoru s panem Havelkou, mohly být následně zvány delegace na návštěvu do zahraničí. Delegací se ovšem většinou nezúčastňovali běžní turisté, často na ně jezdili funkcionáři, kteří nemuseli mít s turistikou mnoho společného, jak pak z rozhovoru vyplynulo dále, mnohdy to znamenalo i ukončení spolupráce při příštích ročnících takových podniků a tudíž ukončení možnosti se tímto způsobem dostat ven. Nejvíce však pana Havelku mrzela jiná věc: *„Ale my jsme měli spolupráci, kterou speciálně začal Svaz turistiky, s finskou organizací Tull, to byla odborářská sportovní organizace levicového typu. Měla ale turistiku lyžařskou velmi vospělou. Mí předchůdci s ní navázali spolupráci, která skončila s tím, že ti co jí navázali, tam nesměli jezdit. Ti co byli takhle nastrčení... tak ti tam pak prostě udělali ostudu, protože přijeli na akci a neměli s sebou lyže ani boty a oni si s nimi nevěděli rady. Naturfründlich Österreich to byla další taková organizace. Ti organizovali seminář na vrcholu hory, kam se dalo dostat jenom vlekem. Ted' tam přijeli dva pánové v polobotkách s kufrem a oni je měli dopravit nahoru na tu chatu... jeli tam oni a zase z toho bylo ostuda. Podařilo se jim tyhle věci umrtvit a byli*

¹⁵¹ Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

¹⁵² Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

*rádi, že nemusí nikam jezdit a nikdo z nás nepojede nikam, kde by mohl udělat nějakou politickou špatnou věc.*¹⁵³

¹⁵³ Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

6 Diskuse a zhodnocení výsledků

Turistika v době socialismu procházela proměnou, při které byly původní prvky turistiky (které lze hledat například v odkazu činností bývalého KČT) doplňovány o prvky nové, především prvky sportovní a výkonnosti turistiky vycházející ze sovětského pojetí a prvky související s obecně se projevujícími trendy masovosti či stále větší motorizace obyvatel. Původními činnostmi byly pěší, vysokohorská a lyžařská turistika a na českém území i velice kvalitní značkařská činnost. Novými prvky převzatými ze sovětského modelu byly závody zdatnosti, orientační běhy, zavedené výkonnostní normy a odznaky. Masovost v turistice se projevovala aktivní propagací turistiky a velkým množstvím peněz, které se přes sport do turistiky dostávaly. Se stále větší motorizací společnosti byl spojen rozvoj mototuristiky, který by se ovšem jinými svými znaky dal řadit spíše do disciplín sportovní turistiky. Nakonec je potřeba zmínit snahu o metodické podchycení nové turistiky, která měla dvě hlavní roviny. Zaprvé v důsledku přibývajících turistů bylo potřeba vytvořit základní bezpečnostní pravidla a vytvořit systém technické přípravy, který měl zamezovat nehodám, úrazům. Druhá rovina byla ideová, která měla svou povinnou formu v oddílové práci i na školeních, a formu kulturně poznávací, jež měla pomocí turistických cílů vzbuzovat ideovou uvědomělost. Tento poslední prvek byl sice také spojován se sovětskými vlivy, ale tlaky na poznávání idejí pomocí turistiky lze nalézt už dříve (např. idea „vlastenectví“ původního KČT), šlo tedy o typ ideovosti propagovaný stranou, který zde hrál roli. Toto shrnutí tedy odpovídá na otázky, které turistické aktivity byly převzaty socialistickým systémem a jakou proměnou takové prvky (a v závislosti na čem) procházely.

Na otázku podoby každodennosti lidí zapojených do turistiky v době socialismu můžeme odpovědět pouze částmi vzpomínek a zkušeností informátorů. Především je nutné si uvědomit, že turistika, pohyb v přírodě nebo soutěžení formou sportovní či dosahování výsledků pomocí výkonnosti turistiky bylo pro pamětníky vášní a koníčkem, tedy činností, jimž se nebáli obětovat svůj čas. Z odpovědí narátorů lze vyčíst, že aktivní účast v turistice byla skutečně náročná. V rámci času věnovaného turistice pak informátoři trávili nejvíce času svými oblíbenými formami turistiky a jejich organizováním. Ať už se jednalo o zařizování programu dětí tábora vedoucím nebo plánování nové celostátní turistické akce v ústředním výboru, turistice věnovali pamětníci skutečně velké množství času. Turistika nemusela vždy kolidovat se zaměstnáním, protože v době socialismu byla státem

podporovanou činností a pokud turisté potřebovali jet na turistická školení, byla jejich absence zaměstnavateli proplácena státem. Turistická činnost v okresních, krajských a ústředních výborech byla navíc považována za prostátní činnost.

Nyní k otázce možností cestování v rámci organizované turistiky. Narátoři se shodovali v tom, že se správnými kontakty a povolením nebyl problém kromě příhraničních oblastí a jiných uzavřených prostor pořádat turistické akce v podstatě kdekoliv. Získání povolení nebylo těžké díky státní podpoře turistických aktivit. To se však nemuselo vztahovat na detaily zařizování akcí, které si museli turisté zařídit sami. Zde hrály důležitou roli známosti a kontakty, přes které museli turisté sami zařizovat místa ke spaní, potravu a logistiku. Pokud to zvládli, mohli se skutečně pustit do podniků téměř kdekoliv na území ČSSR. Jinými pravidly se pak řídilo cestování v rámci organizované turistiky do zahraničí. Bylo identifikováno pět hlavních způsobů, kterými bylo možnost dostat se do ciziny. Prvním byly tematické zájezdy cestovní kanceláře Sport-turist, jejichž účastníci museli dosáhnout v organizované turistice jistých úspěchů (tříd, stupňů), aby byli na takový zájezd vpuštěni. Na tematické zájezdy se také dalo dostat za odměnu za dobře odvedenou turistickou práci či za kvalitní sportovní výkony. Druhým způsobem byly akce jednotlivých turistických ústředí, například zahraniční expedice vysokohorské sekce turistiky či výpravy lyžařské sekce, ty fungovaly také jako odměna za odváděnou práci v turistice. Třetím způsobem možnosti vyjet do zahraničí byla odměna pro celý oddíl za dobře odváděnou činnost. Zde se ovšem muselo jednat o skutečně velké počiny, například o založení akce, která se dočká masové obliby a více stále úspěšnějších ročníků. Další možností byla reprezentace ve vybrané sportovně-turistické činnosti, mohlo se jednat o orientační závody nebo mototuristické soutěže, zde samozřejmě hrála roli úspěšnost účastníků. Poslední zmíněnou možností byla také forma reprezentace české turistiky v zahraničí, tentokrát účastí v do zahraničí vysílaných delegacích. Tento způsob se však nedá popsat jako běžný.

Poslední poznámka bude patřit tvorbě samotné práce a zpracovávání vybraného tématu. Už při získávání základních informací a následné obsahové analýze časopisů *Turistika/Turistika a horolezectví/Turista* se objevila skutečnost, která byla později potvrzena provedenými rozhovory. Témata cestování, turistiky, cestování v turistice, turistických organizací, tělovýchovných organizací, státem řízených organizací i specifík socialismu jsou velice rozsáhlá a rozhodně není možné je pojmut v rámci jedné

diplomové práce. Zpracování této práce nejvíce pomohlo zúžení jejího záběru na cestování v socialisticky organizované turistice (s důrazem na kontinuitu s klubem Klubu českých turistů). Toto zjednodušení však fungovalo ve dvou rovinách. Na jedné straně bylo možné vůbec rámeček diplomové práce pojmout, zpracovat a odpovědět na výzkumné otázky. Na straně druhé se v průběhu zpracovávání informací při tvorbě práce objevilo veliké množství námětů, z nichž některé byly i částečně zpracovány, ovšem které nakonec nebyly v práci použity vůbec nebo velice okrajově. Pokud některé z nich zmíním, jednalo by se například o:

- zpracování historie organizované turistiky pod STVTS a ČSTV,
- historie a vývoje jednotlivých turistických disciplín (pěší, vysokohorské, lyžařské, mototuristiky, atd.),
- zpracování historie Sport-turistu,
- rozpracování role ideologie v organizované turistice,
- nutnost organizovaných turistů vstupu do KSČ,
- skutečného počtu aktivních organizovaných turistů,
- kompletní analýzy časopisu Turistika/Turistika a Horolezectví/Turista.
- zapojení žen do organizované turistiky

Tato témata (a další s tematikou spojená) tedy ještě čekají na svoje zpracování. Ze zkušenosti s pamětníky z KČT lze také říci, že řada z nich disponuje obsáhlými sbírkami a záznamy své turistické činnosti, které by takovému zpracování v případě zájmu mohly napomoci.

7 Závěr

Jedním z charakteristických rysů období socialismu na českém území v letech 1948 až 1989 byla poměrně omezená možnost cestování do zahraničí. V tom samém období také docházelo k pokusům státní moci o co největší podchycení všech aktivit společnosti. Sportovní aktivity zastřešovala v jednotné organizaci spolu s turistikou, která do té doby fungovala ve skupinách samostatných organizací, například KČT nebo Sokola. Tyto spolky byly spolu s dalšími sportovními spolky integrovány s různými mezistupni právě do Československého svazu tělesné výchovy a sportu, ČSTV.

Největším turistickým spolkem zapojeným do nové turistiky byl Klub českých turistů, který fungoval už od roku 1888 a během svého působení se věnoval především tradičním formám turistiky a značení turistických cest, včetně cestování. Řízená centralizace sportu a turistiky proběhnuvší v letech 1948–1956 však mohla za to, že tradiční prvky původního KČT byly doplněny o praktiky dalších slučovaných spolků (např. Skautu, Sokola) a o nově zaváděné prvky sovětské fyskultury. Tato diplomová práce se zabývala právě existencí a fungováním této instituce v době reálného socialismu.

Metodická část diplomové práce zahrnovala popis použitých metod, konkrétně obsahové analýza a orální historie, včetně krátkého představení informátorů. V rešeršní části byly popsány již existující práce, zabývající se tématy vyplývajícími z názvu. V teoretické části se práce orientovala na teorie týkající se cestování, turistiky a jejích hlavních vývojových směrů, s rozlišením prvků, které se objevovaly v KČT a později v organizované socialistické turistice. Další informace z teoretické části popisovaly témata související s pamětí a vzpomínáním a doplňovaly tak znalosti k hlavní výzkumné metodě této práce.

V praktické části diplomové práce byly na základě obsahové analýzy a orálně-historických rozhovorů představeny informace o podobě a specifikách turistiky v době jejího organizovaného řízení za socialismu. V nich byl zvláštní zřetel věnovaný činnostem narátorů ve státě řízené turistice, díky kterým mohli cestovat jak v rámci ČSSR, tak do zahraničí. Práce se také dotkla mnoha dalších témat, která přestože byla zajímavá, nebyla v rámci této práce zpracována, nebo byla zpracována jen částečně. Jejich plnému zpracování zabránila přílišná obsáhlost takových námětů nebo pouze částečná souvislost s cíli práce. Jednalo se například o motivy historie jednotlivých turistických disciplín (pěší, vysokohorské, lyžařské, mototuristiky, atd.), historie fungování Sport-turistu, skutečného

vlivu ideologie v organizované turistice, masovosti turistiky a skutečného počtu jejích členů nebo zapojení žen v organizované turistice. Tato témata mají potenciál a přímo čekají na své zpracování dalšími výzkumníky.

8 Zdroje

8.1 Literatura

APOSTOLOPOULOS, Yiorgos; LEIVADI, Stella; YIANNAKIS, Andrew (ed.). *The sociology of tourism: theoretical and empirical investigations*. Routledge, 2013.

BAUMAN, Zygmunt. Tourists and vagabonds: Or, living in postmodern times. *Identity and social change*, 2000, 13-26.

BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.

BOOKBINDER, Sarah H.; BRAINERD, Charles J. Emotion and false memory: The context–content paradox. *Psychological bulletin*, 2016, 142.12: 1315.

BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 251 s. Klasikové společenských věd. ISBN 80-7325-081-0.

ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem: odborové rekreace v Československu 1948-1968*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 250 s., [16] s. obr. příl. Šťastné zítřky; sv. 13. ISBN 978-80-200-2363-6.

DEAN, MacCannell. *The tourist: a new theory of the leisure class*. New York, 1976.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 573 s. Šťastné zítřky; sv. 8. ISBN 978-80-200-2229-5.

HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014. 226 s. Studie. ISBN 978-80-7419-161-9.

HALBWACHS, Maurice. *On collective memory*. University of Chicago Press, 1992.

HELUS, Zdeněk. Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. *Psyché (Grada)*. ISBN, 978-80.

HOFFMAN, Alice M.; HOFFMAN, Howard S. Reliability and validity in oral history: The case for memory. *Memory and history: Essays on recalling and interpreting experience*, 1994, 107-35.

CHORVÁT, Ivan. *Cestovanie a turizmus v zrkadle času. 1. vyd. Banská Bystrica, 2007, 135 s.* ISBN 978-80-8083-344-2, 2007.

KAFKOVÁ, Věra. *Československé odborové rekreace ROH v letech 1945 až 1989*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Historické sociologie. Vedoucí práce Štemberk, Jan.

KNAPÍK, Jiří a kol. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. 207 s. ISBN 978-80-7510-057-3.

KOENKER, Diane P. *Club Red: vacation travel and the Soviet dream*. Cornell University Press, 2013.

MŮCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?! Proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. Pelhřimov: Nová tiskárna 2017, 399 s.

WANG, Ning. Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of tourism research*, 1999, 26.2: 349-370.

NOHEJL, Marek. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Sociologické nakladatelství Slon, 2001. ISBN 8086429024.

PAŽOUT, Jaroslav, ed. *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. 239 s. ISBN 978-80-87912-35-5.

POLOUČEK, Oto. *Brněnští trampové v období tzv. normalizace*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie - soudobých dějin. Vedoucí práce Altman, Karel.

PORTELLI, Alessandro. What makes oral history different. THOMSON, Edited by Robert Perks and Alistair. *The oral history reader*. London: Routledge, 1998, s. 67. ISBN 0203435966

SEDLÁK, Petr. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*, 2013, 120-157.

SCHÜTZE, Fritz. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf*, 1999, 20: 33-51.

URRY, John. 2002: *The Tourist Gaze (Second edition)*. Sage, London.

VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 326 stran. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VANĚK, Miroslav, ed. a KRÁTKÁ, Lenka, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 541 s. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2813-4.

WELZER, Harald. Communicative memory. *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*, 2010, 8: 285.

WITHEY, Lynne. *Grand Tours and Cook's Tours: A history of leisure travel, 1750 to 1915*. William Morrow, 1997.

8.2 Elektronické zdroje

BOYDEN, Michael. The Rhetoric of Forgetting: Elena Esposito on Social Memory [článek]. *Image & Narrative, Online Magazine of the Visual Narrative*, 2003. Dostupné z: <http://www.imageandnarrative.be/inarchive/mediumtheory/michaelboyden.htm>

Historie KČT [článek]. Klub českých turistů, 2017. Dostupné z: <http://www.kct.cz/cms/historie-kct>

MECKIEN, Richard. Cultural Memory: The Link between Past, Present, and Future [článek]. *Institute of advanced studies of the University of São Paulo*, 2013. Dostupné z: <http://www.iea.usp.br/en/news/cultural-memory-the-link-between-past-present-and-future>

Introduction to Sociology, Emile Durkheim – What is a social fact? [článek]. Cardiff university, School of Social Sciences, 2017. Pozn. vlastní překlad. Dostupné z: <https://www.cardiff.ac.uk/socsi/undergraduate/introsoc/resources.html>

Thomas Cook History [článek]. Thomas Cook, 2017. Pozn. vlastní překlad. Dostupné z: <https://www.thomascook.com/thomas-cook-history/>

8.3 Prameny

Turistika - Horolezectví. Praha: Československá obec sokolská, 1950-1954.

Turista. Praha: Olympia, 1962- . ISSN 0139-5467.

Turistika: odborný měsíčník Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1955-1958.

Turistika - Horolezectví: odborný časopis Československého svazu tělesné výchovy. Praha: Československý svaz tělesné výchovy, 1959-1961.

8.4 Orální prameny

Rozhovor s Ing. Janem Havelkou, Praha 14. 9. 2017.

Rozhovor s panem Miloslavem Holendou, Praha 3. 8. 2017.

Rozhovor s PhDr. Jiřím Linhartem, Praha 19. 9. 2017.

Rozhovor s panem Robertem Maškem, Sokolov 19. 8. 2017.

Rozhovor s Ing. Mojmírem Nováčkem, Praha 20. 7. 2017.

Rozhovor s Ing. Milanem Pernicou, Brno 28. 7. 2017.

Rozhovor s PhDr. Janem Stráským, Prachatice 2. 9. 2017.

Rozhovor s panem Gerhardem Streubelem, Praha 5. 10. 2017.

Rozhovor s panem Zdeňkem Vaňurou, Rožnov 5. 8. 2017.

9 Seznam obrázků

Obrázek 1: Organizační schéma turistiky pod ČOS	37
Obrázek 2: Odznak Turista ČSR a Odznak 100 jarních km	44
Obrázek 3: Výkonnostní odznaky za lyžařskou, pěší a cykloturistiku (zleva bronzové, stříbrné a zlaté)	45
Obrázek 4: Titul mistra turistiky včetně odznaku	46
Obrázek 5: Titul zasloužilého mistra turistiky včetně odznaku	47